

FATALE POLITIE-INCIDENTEN

Patronen bij fatale incidenten binnen de context
van politieoptreden

Hester de Boer
Henk Ferwerda
Jos Kuppens
Ilse van Leiden

Beke // reeks

Fatale politie-incidenten

FATALE POLITIE-INCIDENTEN

Patronen bij fatale incidenten binnen de context
van politieoptreden

Hester de Boer
Henk Ferwerda
Jos Kuppens
Ilse van Leiden

Beke // reeks

Colofon

In opdracht van

Nationale Politie en Rijksrecherche

Met medewerking van

Juno van Esseveldt (Bureau Beke)

Omslag en vormgeving

Marcel Grotens (Bureau Beke)

Omslagfoto

Steve Johnson (via Unsplash)

Hester de Boer, Henk Ferwerda, Jos Kuppens en Ilse van Leiden

Fatale politie-incidenten

Patronen bij fatale incidenten binnen de context van politieoptreden

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Nationale Politie en de Rijksrecherche. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het onderzoek berust bij de auteurs. De inhoud vormt niet per definitie een weergave van het standpunt van de Nationale Politie en de Rijksrecherche.

ISBN

978-94-92255-56-3

© 2022, Bureau Beke

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs.

No part of this publication may be reproduced in any form by print, photo print or other means without written permission from the authors.

Inhoud

Ten geleide	7	
Voorwoord	10	
1	Introductie	12
1.1	Context en slachtoffers van fatale politie-incidenten	13
1.2	Context en slachtoffers van politieoptreden en -geweld	14
1.3	Leeswijzer	17
2	Onderzoek naar patronen bij fatale politie-incidenten	18
2.1	Probleemstelling en onderzoeksvragen	18
2.2	Onderzoeksmethoden	19
3	Beschrijving van de incidenten	24
3.1	Tijd	24
3.2	Locatie	26
3.3	Context: het politieoptreden	27
3.4	Context: het overlijden	31
4	De slachtoffers in beeld gebracht	36
4.1	Kenmerken van slachtoffers	36
4.2	Eventuele achterliggende problematiek bij slachtoffers	41
4.3	Eventuele politiecontacten van slachtoffers	44
4.4	Het gedrag van slachtoffers tijdens fatale politie-incidenten	48
4.5	Naar een profiel: achtergronden en context	51
4.6	Slachtofferprofielen	55
5	Conclusie en reflectie	59
5.1	Achtergrond en opzet van het onderzoek	59
5.2	De belangrijkste bevindingen	60
5.3	Reflectie van de onderzoekers	64

Ten geleide

Voor u ligt het eindrapport van het onderzoek 'Fatale politie-incidenten'. Dit onderzoek brengt in beeld wat voor mensen onder welke omstandigheden overlijden tijdens of na een politieoptreden. Het onderzoek is uitgevoerd door Bureau Beke. De begeleidingscommissie bestond uit Bas Böing (Nationale Politie, programma Politie voor Iedereen), Ron Groeneveld (Nationale Politie, Programmamanagement Staf Korpsleiding), Gerbrig Klos (Amnesty International), Bauke Koekoek, (Politieacademie en Hogeschool Arnhem-Nijmegen), Dennis Maier (Politieacademie, coördinator Kennis & Onderzoek), Peije de Meij (Nationale Politie, hoofd Operatiën, eenheid Zeeland-West-Brabant), Dingeman Rijken (Nederlands Forensisch Instituut), Jair Schalkwijk (Controle Alt Delete), een vertegenwoordiger van de Rijksrecherche en Jaap Timmer (Vrije Universiteit Amsterdam).

De maatschappelijke discussie over politieoptreden waarbij of waarna mensen overlijden was in 2021 voor de korpsleiding van de Nationale Politie en voor de directie van de Rijksrecherche mede aanleiding om Bureau Beke te vragen om dit onderzoek uit te voeren. De opdracht van het onderzoek was om alle politievoorvallen te bestuderen uit de vijf jaren 2016 tot en met 2020 waarbij mensen om het leven kwamen en waarvan het Rijksrechercheonderzoek was afgerond. Dat waren over die onderzoeksperiode 50 voorvallen. De Rijksrecherchedossiers van al die 50 voorvallen zijn bestudeerd. Het onderzoek laat zien dat de meerderheid van de mensen die om het leven komen in de context van politieoptreden betrekkelijk jonge mannen zijn, veelal met een lage sociaaleconomische status, dikwijls met een escalerende historie van betrokkenheid bij strafrechtelijke of openbareorde-incidenten, vaak met een geschiedenis van overmatig gebruik van alcohol en/of drugs en meer dan gemiddeld met een (niet-westerse) migratieach-

tergrond. Al met al gaat het in meerderheid om kwetsbare personen en vertonen vier op de vijf van hen verward gedrag tijdens het politievoorval.

De breed samengestelde begeleidingscommissie stond garant voor een kritische maar constructieve multidisciplinaire begeleiding van dit onderzoek naar een zo gevoelig en maatschappelijk beladen onderwerp. De belangrijkste discussies in de begeleidingscommissie gingen (1) over de selectie van de te bestuderen dossiers, (2) over de definitie en betekenis van verward gedrag, (3) de wijze waarop de politie dit gedrag eventueel kan vaststellen en (4) over de rechtmatigheid van het politiehandelen in de betreffende voorvallen. Deze punten licht ik hieronder nader toe.

(1) Mogelijk zijn er voorvallen geweest waarbij mensen zijn overleden na politieoptreden en waarnaar geen Rijksrechercheonderzoek is ingesteld. De interpretatie van de inzetcriteria voor de Rijksrecherche en de besluitvorming daarover zijn de verantwoordelijkheid van de hoofdofficier van het arrondissementsparket van het Openbaar Ministerie. Voor dit onderzoek was het essentieel dat alle onderliggende gegevens afkomstig waren uit een onafhankelijke en onpartijdige bron van wetenschappelijk of opsporingsonderzoek. En voor dit specifieke onderwerp zijn dat de van de politie geheel onafhankelijke Rijksrecherche en het NFI. Eventuele mediaberichten over dit soort voorvallen zijn daarom niet in de empirische analyse van dit onderzoek betrokken. Het vergt mogelijk een ander onderzoek om eventueel vast te stellen of er bepaalde voorvallen (al dan niet ten onrechte) buiten het vizier van de Rijksrecherche zijn gebleven.

(2 & 3) Om vast te stellen of gedrag dat is waargenomen door getuigen die door de Rijksrecherche zijn verhoord al dan niet is te kwalificeren als “verward” hebben de onderzoekers mede naar aanleiding van de discussie daarover in de begeleidingscommissie aansluiting gezocht bij de Nederlandstalige theorievorming daaromtrent en daarmee ook bij de kennis zoals die wordt ontwikkeld voor de politieorganisatie.

(4) De rechtmatigheid en de professionaliteit van het politieoptreden in de in dit onderzoek betrokken voorvallen was nadrukkelijk geen onderwerp van dit onderzoek. De daarvoor benodigde informatie ligt niet uitsluitend bij de Rijksrecherche. De beoordeling van de rechtmatigheid is namelijk aan het bevoegde gezag en in deze voorvallen is dat het Openbaar Ministerie en de politieleiding voor de professionaliteit. Eventueel heeft de rechter daar het laatste woord in. Overzicht van en inzicht in die beoordelingen is zeker relevant, maar vergt een ander onderzoek.

Namens de begeleidingscommissie spreek ik mijn waardering uit voor de opdrachtgevers Nationale Politie en Rijksrecherche om dit gevoelige en belangrijke onderzoek te laten doen en voor de onderzoekers voor het nauwkeurig en gewetensvol uitvoeren van en rapporteren over het onderzoek.

Dr. J.S. Timmer, politiesocioloog
Voorzitter van de begeleidingscommissie
Januari, 2022

Voorwoord

Jaarlijks overlijden er ongeveer tien mensen binnen de context van een optreden door de politie. Bij deze zogenaamde ‘fatale politie-incidenten’ kan het bijvoorbeeld gaan om vuurwapengebruik door de politie, overlijden in een politiecel of een aanrijding met dodelijke afloop na een achtervolging. Fatale politie-incidenten hebben impact en zorgen regelmatig voor maatschappelijke onrust.

In Nederland doet de Rijksrecherche in opdracht van het Openbaar Ministerie onderzoek naar voorvallen van politiegeweld met dodelijke afloop of met zeer ernstig lichamelijk letsel. In het onderzoek van de Rijksrecherche wordt in kaart gebracht of het geweld door de politie rechtmatig is geweest, waarna het Openbaar Ministerie al dan niet tot vervolging van de betrokken politiefunctaris(sen) overgaat. De overleden persoon in kwestie is voor de Rijksrecherche een slachtoffer in de zaak, waar de politie meestal over verdachte spreekt.

Naar de slachtoffers van de fatale politie-incidenten is nagenoeg geen onderzoek uitgevoerd. Met name de verschillen en overeenkomsten in zowel de omstandigheden als de achtergronden van de slachtoffers – de zogenaamde patronen – binnen deze fatale incidenten en het profiel van de slachtoffers zijn nog nagenoeg onbekend. Daarom heeft Bureau Beke in opdracht van de Nationale Politie en de Rijksrecherche onderzoek verricht naar alle door de Rijksrecherche afgesloten zaken met betrekking tot fatale incidenten van de afgelopen vijf jaar (2016-2020). Een dergelijk dossieronderzoek is nooit eerder gedaan.

Voor ons als onderzoeksteam was dit in alle opzichten een bijzonder onderzoek. Het gebeurt namelijk niet zo vaak dat, naast het College van procureurs-generaal, de minister van Justitie en Veiligheid toestemming voor een onderzoek moet verlenen. Dat was hier wel het geval. Enerzijds vanwege het type informatie dat we hebben geraadpleegd en anderzijds vanwege de gevoeligheid van het

thema. We hopen dat we met respect over de slachtoffers hebben geschreven, ook met het oog op nabestaanden die een dierbare moeten missen.

Vanwege het feit dat het om Rijksrechercheonderzoeken gaat, was het uitvoeren van het onderzoek geprotocolleerd. Zo kregen we alleen in het bijzijn en met ondersteuning van rechercheurs van de Rijksrecherche inzage in de geanonimiseerde dossiers. Daarnaast kregen we op verzoek via een Rijksrechercheur – indien aanwezig – geanonimiseerde informatie over de zaak van familie-rechercheurs. Onze dank aan Alexandra van Dijk en haar vier collega's van de Rijksrecherche is dan ook groot.

Marijke van de Wiel en de onderzoekscoördinatie van de staf van de Nationale Politie maakten het mogelijk dat een analyse gemaakt kon worden van de op naam van de slachtoffers staande incidenten in de Basisvoorziening Handhaving van de politie. Ook hen willen we danken. Daarnaast willen we Lennaert Borra danken voor het delen van zijn expertise op het gebied van forensische toxicologie.

Tot slot bedanken we de leden van de begeleidingscommissie voor het kritisch maar opbouwend meedenken en hun feedback op het manuscript. Het betreft voorzitter Jaap Timmer (VU) en de leden Bas Böing (Nationale Politie), Ron Groeneveld (Nationale Politie), Gerbrig Klos (Amnesty International), Bauke Koekoek, (Politieacademie en HAN), Dennis Maier (Nationale Politie), Peije de Meij (Nationale Politie), Dingeman Rijken (NFI), Jair Schalkwijk (Controle Alt Delete) en een vertegenwoordiger van de Rijksrecherche.

Het projectteam
Arnhem, 2022

1

Introductie

In artikel 3 van de Politiewet 2012 wordt omschreven dat de politie tot taak heeft ‘in ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregels te zorgen voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde en het verlenen van hulp aan hen die deze behoeven’. In de praktijk leidt deze omschreven taak tot een uiteenlopende set aan werkzaamheden die veelal worden ingedeeld in hulpverlening, handhaving en opsporing.

Deze werkzaamheden lopen in de praktijk door elkaar heen; wanneer de politie bijvoorbeeld moet reageren op een verkeersongeval of een openlijke geweldpleging met letsel is de kans groot dat het verlenen van noodhulp, het handhaven van rechtsregels en het opsporen van een verdachte die deze regels heeft overtreden vrijwel gelijktijdig worden geïnitieerd.

Op grond van artikel 7, lid 1 Politiewet 2012 is de politie ‘bevoegd in de rechtmatige uitoefening van zijn bediening om geweld of vrijheidsbeperkende middelen te gebruiken, wanneer het daarmee beoogde doel dit, mede gelet op de aan het gebruik hiervan verbonden gevaren, rechtvaardigt en dat doel niet op een andere wijze kan worden bereikt’. Wel wordt in lid 5 een nuancering aangebracht: ‘de uitoefening van de bevoegdheden, bedoeld in het eerste tot en met het vierde lid, dient in verhouding tot het beoogde doel redelijk en gematigd te zijn’.¹

Soms vallen er slachtoffers bij een politieoptreden of komen personen onder de verantwoordelijkheid van de politie te overlijden. Jaarlijks overlijden er circa tien mensen binnen de context van een optreden door de politie na bijvoorbeeld een aanhouding, vuurwapengebruik, in een politiecel of bij een aanrijding na een achtervolging. Fatale politie-incidenten zorgen regelmatig voor maatschappelijke discussie als het gaat om de rol van het slachtoffer en de rol van de politie tijdens het incident. Dit onderzoek gaat over de slachtoffers van fatale politie-incidenten. Voordat we in het volgende hoofdstuk ingaan op de vraagstelling en methoden van onderzoek, staan we in dit hoofdstuk eerst kort stil bij de vraag

wat er in de literatuur bekend is over fatale politie-incidenten en politieoptreden en geweld.

Wat valt niet onder 'fatale incidenten'?

Het onderzoek concentreert zich op overledenen tijdens en na politieoptreden, onder de verantwoordelijkheid van de politie. Zelfdodingen van politiefunctionarissen en gezinsdodingen door politiefunctionarissen met gebruikmaking van een dienstwapen rekenen we niet onder politieoptreden. Dit soort incidenten vindt buiten de politietaak van de functionaris plaats. Dergelijke zaken zijn te beschouwen als privé-actie waarbij op dat moment geen politie in functie aanwezig is.

1.1 Context en slachtoffers van fatale politie-incidenten

Er is in Nederland nauwelijks onderzoek uitgevoerd naar fatale politie-incidenten. Thoonen, Kubat en Duijst hebben in 2015 voor het eerst een beschrijving gegeven van de context en slachtoffers van fatale politie-incidenten, waarbij zij zich uitsluitend richten op incidenten die plaats vinden tijdens de aanhouding van een persoon en het vervoer naar en detentie in een politiebureau. Het onderzoek van Thoonen en collega's laat overeenkomsten zien met onderhavig onderzoek. Er wordt echter een andere methode gebruikt. In het onderzoek van Thoonen en collega's zijn 78 fatale politie-incidenten tussen 2005 tot en met 2010 geanalyseerd aan de hand van sectieverslagen van het NFI. In onderhavig rapport wordt verslag gedaan van een onderzoek waarin Rijksrecherchedossiers zijn geanalyseerd, waarvan de sectieverslagen een onderdeel zijn.

Uit het onderzoek van Thoonen, Kubat en Duijst (2015) blijkt dat het slachtoffer in meer dan de helft (43 slachtoffers, 55 procent) van de 78 incidenten is overleden tijdens het aanhouden of tijdens transport naar politiecel of ziekenhuis. De overige 35 slachtoffers (45 procent) is overleden in een politiebureau, ziekenhuis of ambulance.

Bij 64 van de 78 incidenten is bekend waaraan de slachtoffers zijn overleden. In de meeste gevallen betreft het incident een ongeluk (n=27). Daarnaast komt een natuurlijke oorzaak (n=15) of een dodelijk politieel schietincident (n=15) veelvuldig voor. Verder gaat het om vijf zelfmoorden en twee geweldsfeiten.

Van de 78 incidenten hebben 52 slachtoffers (67 procent) geen migratieachtergrond, 15 (17 procent) een westerse migratieachtergrond en 14 (16 procent) een niet-westerse migratieachtergrond. Ten slotte zijn in 52 van de 78 incidenten (67

procent) indicaties gevonden dat het slachtoffer ten tijde van het incident onder invloed is van middelen. De onderzoekers concluderen dat er in een relatief korte tijdspanne van het politieoptreden, namelijk tijdens de aanhouding en transport, hoge risico's ontstaan voor fatale medische noodgevallen. Daarnaast zijn personen die onder invloed zijn van drugs en/of alcohol kwetsbaarder voor fatale medische noodgevallen tijdens politieoptreden. Wanneer de politie indicaties krijgt dat de persoon in kwestie onder invloed is, zou de aanwezigheid van medische hulp er volgens de onderzoekers voor kunnen zorgen dat het risico op een fataal politie-incident verkleind wordt.

Naast een gebrek aan onderzoek is de documentatie over dodelijke politie-incidenten schaars. Cijfers over het aantal fatale politie-incidenten worden in Nederland niet door officiële instanties gepubliceerd (Rappert et al., 2020).² Het Openbaar Ministerie rapporteert wel jaarlijks het aantal dodelijke slachtoffers van politieel vuurwapengebruik. Van 2015 tot en met 2019 zijn er veertien slachtoffers overleden naar aanleiding van vuurwapengebruik door de politie, gemiddeld 2,8 per jaar. Timmer en Cozijn (2016) laten in hun onderzoek zien dat de Nederlandse politie in de periode 1995-2005 één dodelijk slachtoffer van politiekogels telt per vijf miljoen inwoners. Dit is het hoogste aantal dodelijke slachtoffers in Europa. Timmer en Cozijn (2016) verklaren dit mede door de ruime geweldsbevoegdheden in Nederland in vergelijking met andere Europese landen.

De organisatie Controle Alt Delete (CAD) houdt op basis van mediaberichten bij hoeveel personen zijn overleden onder de verantwoordelijkheid van de politie. Zij becijferen in 2019 dat in meer dan de helft van de fatale politie-incidenten sprake zou zijn van personen met verward gedrag.³ In een derde van de gevallen was de politie hiervan op de hoogte voordat ze bij de persoon aankwamen.

1.2 Context en slachtoffers van politieoptreden en -geweld

In de literatuur zijn – naast het onderzoek van Thoonen, Kubat en Duijst (2015) – geen Nederlandse studies naar fatale politie-incidenten gevonden. Gerelateerde onderzoeken richten zich veelal op de context en slachtoffers van politieoptreden en/of -geweld. In de meeste gevallen zijn dodelijke incidenten niet meegenomen in de analyse. Hieronder lichten we enkele onderzoeken met betrekking tot politieoptreden en/of -geweld toe.

Kuin, Kriek en Timmer (2020) hebben 56 politieele schietincidenten (26 in 2011 en 30 in 2016) geanalyseerd. In negen incidenten overlijdt het slachtoffer aan de verwondingen. De onderzoekers komen tot twee conclusies naar aanleiding

van de analyse. Ten eerste stellen zij dat de confrontaties van agenten met verwarde personen toenemen in aantal en ernst. In 18 van de 56 schietincidenten voldoet de verdachte aan de beschrijving van een “verward persoon”. In enkele gevallen heeft het slachtoffer een psychiatrische voorgeschiedenis, die soms bij de agenten in kwestie bekend is. De onderzoekers benadrukken het belang van terughoudendheid van politieagenten bij verwarde personen. Daarnaast geven zij aan dat er onduidelijkheid bestaat over de geweldsbevoegdheden van de politie in ‘GGZ-achtige’ situaties. Ten tweede geven Kuin en collega’s (2020) aan dat er meer aandacht moet komen voor *suicide by cop*. In 8 van de 30 schietincidenten in 2011 vermoeden de onderzoekers dat het slachtoffer de (achterliggende) wens heeft om zich door de politie te laten doodschietsen. Bij twee incidenten is het slachtoffer daadwerkelijk overleden. Volgens de onderzoekers is hier nog te weinig cijfermatig onderzoek naar gedaan.

Kuin en collega’s hebben in hun dossieronderzoek ook specifiek gekeken naar de context en slachtoffers van politiegeweld. De onderzoekers gebruiken de term verdachten in plaats van slachtoffers. Zij zien dat politiegeweld zich vooral afspeelt tegen het einde van de week, gedurende het weekend, in de nacht en op de openbare weg. Daarnaast constateren zij dat er in de helft van de gevallen waarin verdachten te maken krijgen met geweldgebruik door de politie, sprake is van voorafgaand geweld door de verdachte. De verdachte is volgens het onderzoek vaak een persoon met verward gedrag of iemand onder invloed van verdovende middelen. Politiegeweld wordt voornamelijk ingezet bij een aanhouding of het vervoeren van een persoon. Bij geweldsaanwendingen die plaatsvinden in de avond of in de nacht zijn vaak meerdere mannelijke verdachten betrokken in de leeftijd 18 tot en met 27 jaar.

In 2021 heeft het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) de kenmerken van burgers, betrokken bij incidenten waarin politiegeweld⁴ wordt toegepast, geanalyseerd. Zij hebben alle Geweld door politieambtenaar incidenten (GDPA-incidenten) in de periode 15 januari 2019 tot en met 30 september 2020 meegenomen. Hieruit blijkt dat mannen het vaakst betrokken zijn bij GDPA-incidenten (83 procent). De geweldstoepassing door politieambtenaren treft voornamelijk burgers in de leeftijdscategorie 18 tot 25 en 25 tot 35 jaar. De gemiddelde leeftijd is 32 jaar. Daarnaast heeft 42 procent van de betrokken burgers geen migratieachtergrond, 14 procent een westerse migratieachtergrond en 36 procent een niet-westerse migratieachtergrond. Bij GDPA-incidenten is derhalve sprake van een overrepresentatie van personen met een niet-westerse migratieachtergrond. Voor bijna de helft van de betrokken burgers – 44 procent – is het basisonderwijs, het vmbo, de eerste drie leerjaren van havo/vwo of de assistentenopleiding

(mbo-1) het hoogst behaalde onderwijsniveau. Ten slotte treft geweldstoepassing door politieambtenaren voornamelijk burgers die stedelijk⁵ wonen (55 procent). Het CBS concludeert dat persoonskenmerken een beperkte rol spelen bij het verklaren van de kans op GDPA. De meest verklarende kenmerken zijn geslacht (mannelijk), een eerdere strafbeschikking of veroordeling hebben en leeftijd (tot en met 29 jaar neemt de kans toe en daarna af). De oververtegenwoordiging van personen met een niet-westerse migratieachtergrond kan deels worden verklaard door leeftijd, geslacht en het wonen in een stedelijk gebied. In 2020 heeft Controle Alt Delete met behulp van gemeenteraadsfracties een rondvraag gedaan in zestien verschillende steden naar het aantal aangiftes tegen politiegeweld. In de periode 2016 tot en met 2019 hebben burgers – voor zover bekend – 722 keer aangifte gedaan vanwege buitenproportioneel politiegeweld.⁶

In tegenstelling tot fatale politie-incidenten, krijgt geweldsgebruik door de politie in de loop van de jaren meer aandacht via documentatie. Kuin en collega's (2020) hebben de ontwikkeling in aard en omvang van geweldgebruik⁷ door de politie over de afgelopen jaren in Nederland in kaart gebracht. De onderzoekers vergelijken het geweldgebruik in 2016 met 2010, 2005 en 2000. Zij concluderen dat de omvang en achtergrond van politiegeweld over de jaren gelijk zijn gebleven. De aard van het geweldgebruik laat in 2016 wel een verschuiving zien ten opzichte van eerdere jaren. In 2016 wordt naar verhouding minder vaak fysiek politiegeweld gebruikt zoals schoppen, duwen, trekken en naar de grond brengen. Daarentegen worden relatief vaker geweldsmiddelen als pepperspray en vuurwapens ingezet. Omdat er tot 2019 geen uniform registratiesysteem bestaat voor politiegeweld, zijn de cijfers van geweldsincidenten in de jaren daarvoor lastig te vergelijken.

Sinds 2019 bestaat er een gewijzigd, landelijk registratiesysteem voor geweldstoepassing van de politie.⁸ Waar voorheen alleen op incidentniveau werd geregistreerd, wordt nu ook gekeken naar het aantal politieambtenaren dat geweld heeft gebruikt. Daarnaast wordt het gebruik van meerdere geweldsmiddelen tijdens een incident geregistreerd, waar eerst alleen werd gekeken naar het zwaarst ingezette geweldsmiddel. In 2019 is politiegeweld gebruikt bij 14.507 incidenten, wat neerkomt op ongeveer 0,5 procent van het totaal aantal incidenten.⁹ Bij de 14.507 incidenten zijn 23.939 geweldsaanwendingen – een dreiging of daadwerkelijk gebruik van een geweldsmiddel – gemeld. Omdat politieagenten meerdere geweldsmiddelen per geweldsaanwending kunnen inzetten, zijn de geweldsaanwendingen verder gespecificeerd. In totaal zijn er 27.574 geweldsmiddelen geregistreerd.

1.3 Leeswijzer

In het vervolg van deze rapportage wordt allereerst in hoofdstuk 2 ingegaan op de onderzoeksvragen en de wijze waarop het onderzoek naar fatale politie-incidenten is uitgevoerd. In de daarna volgende hoofdstukken worden de onderzoeksbevindingen gepresenteerd. In hoofdstuk 3 worden de geanalyseerde incidenten beschreven. Vervolgens worden de slachtoffers van de fatale politie-incidenten in hoofdstuk 4 getypeerd. In het afsluitende hoofdstuk 5 maken we de balans op en reflecteren we op de analyse en opbrengsten.

Eindnoten

1. Bron: Kuppens en Ferwerda (2019).
2. Vanaf 2021 zal de Nationale Politie jaarlijks rapporteren hoeveel burgers overlijden naar aanleiding van politieoptreden. Het gaat daarbij om zaken die door de Rijksrecherche worden onderzocht (Kamerstukken II, 29628, nr. 965, 2020).
3. Bron: Controle Alt Delete, 10 december 2019.
4. Het CBS (2021) noemt dit GDPA-incidenten: Geweld door politieambtenaar incidenten.
5. Hieronder vallen plaatsen met met een omgevingsadressendichtheid van 1.500 of meer.
6. Bron: Controle Alt Delete.
7. Hierbij gaat het om geregistreerd geweldgebruik.
8. Kamerstukken II, 29628, nr. 965, 2020.
9. Bron: NOS, 29 juni 2020.

2

Onderzoek naar patronen bij fatale politie-incidenten

Bestaand wetenschappelijk onderzoek biedt tot op heden nauwelijks inzicht in mogelijke patronen bij fatale incidenten binnen de context van politieoptreden als het gaat om de slachtoffers.¹ Kennis van eventuele patronen bij fatale politie-incidenten is daarom wetenschappelijk relevant. Ook is het maatschappelijk relevant omdat dergelijke incidenten regelmatig tot veel commotie onder nabestaanden en andere burgers leiden. Bovenal kunnen de bevindingen van waarde zijn voor het vergroten van professioneel inzicht. Zo kunnen de verkregen inzichten benut worden ten behoeve van optreden door de Nationale Politie en de Rijksrecherche, binnen het politieonderwijs en voor interne en externe communicatie. Om een beter beeld te krijgen van de context van fatale politie-incidenten en de slachtoffers is Bureau Beke door de Nationale Politie en de Rijksrecherche gevraagd een verdiepend onderzoek uit te voeren. In dit hoofdstuk worden de probleemstelling, onderzoeksvragen en onderzoeksmethoden beschreven.

2.1 Probleemstelling en onderzoeksvragen

Het onderzoek focust zich op alle door de Rijksrecherche afgesloten zaken met betrekking tot fatale incidenten van de afgelopen vijf jaar (2016-2020). Het betreft incidenten waarbij mensen zijn overleden binnen de context van politieoptreden. De probleemstelling, geformuleerd door de Rijksrecherche en de Nationale Politie, luidt als volgt:

Welke patronen zijn waar te nemen bij fatale incidenten die binnen de context van politieoptreden plaatsvinden en waar de Rijksrecherche onderzoek naar heeft uitgevoerd?

Bij deze probleemstelling passen de volgende onderzoeksvragen:

1. Wat zijn de kenmerken en achtergronden van de slachtoffers? (o.a. demografische kenmerken, eerdere politiecontacten, antecedenten, psychische en/of verslavingsproblematiek, culturele kenmerken en eventueel contact met zorgverleners).
2. In hoeverre speelt de voorgeschiedenis van de persoon een rol in de aanloop en het verloop (context) van het fatale incident?

In deze studie is uitdrukkelijk geen onderzoek uitgevoerd naar de rechtmatigheid en professionaliteit van het politiegeweld en de wijze van afdoening.² Dit is de taak van de Nationale Politie, Rijksrecherche, het Openbaar Ministerie en de rechterlijke macht.³ Daarnaast is het onderzoek niet gericht op het in kaart brengen van patronen over de interactie tussen de politie en de (latere) slachtoffers.

2.2 Onderzoeksmethoden

De kern van het onderzoek betreft het analyseren van zaken op basis van Rijksrecherchedossiers die betrekking hebben op fatale incidenten binnen de context van politieoptreden. Wanneer in ons land een fataal politie-incident plaatsvindt, dan wordt daar in de meeste gevallen onderzoek naar gedaan door de Rijksrecherche. In de regeling 'Aanwijzing taken en inzet rijksrecherche' wordt aangegeven wat typische Rijksrecherchezaken zijn. Deze omvatten gevallen van vuurwapengebruik door opsporingsambtenaren met de dood of enig lichamelijk letsel tot gevolg, overige confrontaties met opsporingsambtenaren met de dood of zwaar lichamelijk letsel tot gevolg en gevallen waarin aan de zorg van opsporingsambtenaren/het opsporingsapparaat toevertrouwde personen zijn overleden, dan wel zwaar lichamelijk letsel hebben opgelopen. De regeling geeft aan dat er enkele basisvoorwaarden zijn voor de zaken die onderzocht worden door de Rijksrecherche, maar dat per zaak wordt beslist of de Rijksrecherche ook ingezet wordt.⁴ Wanneer dit het geval is, vertolkt de Rijksrecherche de rol van een onpartijdige instantie die (mogelijk) strafbaar gedrag binnen de overheid onderzoekt (Rijksrecherche, n.d.). Een speciaal team van de Rijksrecherche – het Team Spoedeisende Inzet (TSI) – voert onderzoek uit naar de feiten waarbij objectieve waarheidsvinding voorop staat. In het onderzoek van de Rijksrecherche worden de omstandigheden in kaart gebracht die inzicht geven in het politieoptreden, waarna het Openbaar Ministerie al dan niet tot vervolging overgaat. In bijlage 1 wordt de procedure van de Rijksrecherche na een fataal politie-incident verder toegelicht.

Om zicht te krijgen op mogelijke patronen in context en slachtofferschap bij fatale politie-incidenten zijn in onderhavig onderzoek in totaal 50 fatale politie-incidenten onderzocht waarnaar de Rijksrecherche onderzoek heeft gedaan. Het gaat dan om alle incidenten die in de jaren 2016 tot en met augustus 2020 zijn onderzocht.

Toestemming en afstemming

De dossiers van de Rijksrecherche bevatten privacygevoelige informatie waardoor de nodige toestemmingen, verklaringen en protocollen zijn opgesteld en getekend.

- Voor inzage in de dossiers van de Rijksrecherche is toestemming verleend door de minister van Justitie en Veiligheid.
- Voor inzage in politie-informatie uit BVH is toestemming verleend door het College van procureurs-generaal.
- Door de onderzoekers is een door de Rijksrecherche opgesteld onderzoeksprotocol getekend alsmede een geheimhoudingsverklaring.
- Door de onderzoekers is aan de Rijksrecherche een geldige Verklaring Omtrent Gedrag overlegd.
- De leden van de begeleidingscommissie hebben een geheimhoudingsverklaring getekend waarmee zij zich verbinden aan de afspraak dat er lopende het onderzoek geen informatie naar buiten wordt gebracht.

Zaakselectie

In het onderzoek zijn alle 50 zaken van fatale politie-incidenten geanalyseerd die in de periode januari 2016 tot en met augustus 2020 door de Rijksrecherche zijn onderzocht en afgesloten. Er zijn door de Rijksrecherche tussen augustus en december 2020 nog vier zaken onderzocht, maar niet in het onderzoek meegenomen omdat deze nog niet waren afgesloten. Zoals eerder aangegeven, rekenen we zelfdodingen van politiefunctionarissen en gezinsdodingen door politiefunctionarissen met gebruikmaking van een dienstwapen niet onder fatale incidenten.

Mede op grond van een door Controle Alt Delete uitgevoerde media-analyse is het niet uitgesloten dat zich in de onderzoeksperiode meer dan 54 fatale incidenten hebben voorgedaan.⁵ De 50 zaken van de Rijksrecherche vormen echter de basis voor onderhavig onderzoek omdat de beschikbare Rijksrecherchedossiers het uitgangspunt waren.

Dossieranalyse

Voor de dossieranalyse is een analysemodel ontwikkeld (bijlage 2). De belangrijkste variabelen voor het onderzoek hebben betrekking op informatie over het slachtoffer en op de context en het verloop van het incident. Denk daarbij aan persoonskenmerken, voorgeschiedenis en de situatie waarbinnen het incident zich heeft voorgedaan.

De samenwerking met de Rijksrecherche verliep volgens een vaststaande methodiek en had als doel om de anonimiteit van zowel het slachtoffer, dienstdoende politiefunctionarissen, getuigen en andere (professioneel) betrokkenen te waarborgen. Na ieder fataal incident is door een rechercheur van de Rijksrecherche een zogenaamd 'Relaas' van het procesdossier opgemaakt. Dit is een overzicht van de zaak waarin alle voorhanden stukken worden benoemd en samenvattend worden beschreven. Voor onderhavig onderzoek is dit het beginpunt voor de onderzoekers geweest. Ieder relaas is door een medewerker van de Rijksrecherche geanonimiseerd en uitgeprint op een printer van de Rijksrecherche, waarna de onderzoekers kennis hebben genomen van dit document en op relevante onderdelen hebben overgenomen in het analyseformat. Daarnaast zijn de onderzoekers in de gelegenheid gesteld om ieder document dat in het relaas is beschreven op te vragen.

De beschikbare documenten zijn van zeer verschillende aard. Het betreft bijvoorbeeld getuigenissen van politiefunctionarissen, omstanders, familie van het slachtoffer, verslagen van gemeentelijke lijkschouwers, toxicologische rapporten en beschrijvingen van gemaakte camerabeelden.

De op kantoor van Bureau Beke aanwezige Rijksrechercheur heeft deze documenten vervolgens geanonimiseerd, uitgeprint en voor de analyse aan de onderzoekers verstrekt. Nadat alle benodigde documenten zijn bestudeerd en verwerkt in het analyseschema, zijn alle documenten door de rechercheur ingenomen en bij de Rijksrecherche vernietigd.

De informatie die aldus werd verzameld, is door de onderzoekers (geanonimiseerd) vastgelegd in het analysemodel. De casussen zijn voor de analyse over vier onderzoekers verdeeld. Tussentijds zijn elkaars bevindingen uit de casussen besproken om de betrouwbaarheid van de resultaten te bewaken.

Goed om aan te geven is dat de Rijksrecherchedossiers niet zijn opgesteld om een analyse te maken van de kenmerken van de slachtoffers, iets wat wel centraal staat in dit onderzoek. Doel van het onderzoek door de Rijksrecherche – en dat heeft haar weerslag in de dossiers – is het vaststellen van omstandigheden die inzicht geven in de (on)rechtmatigheid van het politiegeweld. Hierbij geldt dat

het ene dossier uitgebreider en gedetailleerder is dan het andere. Het al dan niet voorhanden zijn van getuigen, het aantal aanwezige politiefunctionarissen en het kunnen beschikken over beeldmateriaal van camera's kunnen bijvoorbeeld bijdragen aan de omvang van een Rijksrecherchedossier. Ondanks het andere doel hebben we met bovenstaande werkwijze – en de inbreng van familierechercheurs en informatie uit BVH – per casus een goed beeld van de slachtoffers en zijn of haar achtergrond en context kunnen optekenen. Er was één uitzondering; dat betreft een zaak waar nagenoeg alle informatie ontbrak. In het rapport is aangegeven wanneer bepaalde informatie niet achterhaald kon worden.

Vragenformulier familierechercheurs

Om een goed beeld te krijgen van de omstandigheden van de fatale incidenten en de kenmerken van de slachtoffers is in aanvulling op de dossieranalyse informatie van de familierechercheurs van de Rijksrecherche betrokken. Deze familierechercheurs staan in het geval van fatale politie-incidenten in contact met de nabestaanden van de slachtoffers.

Familierechercheur

Na een heftige gebeurtenis waarnaar de Rijksrecherche onderzoek verricht, worden familierechercheurs aangesteld als aanspreekpunt en vertrouwenspersoon voor nabestaanden, familieleden en slachtoffers. De familierechercheur is zelf niet betrokken bij het onderzoek naar het incident en maakt dus geen deel uit van het onderzoeksteam. De familierechercheur onderhoudt structureel contact met en functioneert als brug tussen onderzoeksteam en familie.

In een logboek rapporteren de familierechercheurs informatie over de slachtoffers die relevant kan zijn voor onderhavig onderzoek en die mogelijk niet is opgenomen in de dossiers. Familierechercheurs doen aan eigen dossiervorming, los van het opsporingsdossier. Door middel van een gericht vragenformulier per casus is via een liaison van de Rijksrecherche aan de betrokken familierechercheurs relevante informatie over de slachtoffers bevraagd (bijlage 3). Denk daarbij aan achtergrondkenmerken, problematiek en voorgeschiedenis. Hiermee is een “rijker” beeld van de persoon van het slachtoffer verkregen. Nabestaanden zijn overigens niet verplicht om gebruik te maken van een familierechercheur, dus deze zijn niet in alle casussen ingezet. Uiteindelijk hebben we in 35 casussen aanvullende, geanonimiseerde informatie van familierechercheurs ontvangen.

BVH-analyse

Een laatste bron voor het onderzoek is het bedrijfsprocessensysteem van de Nationale Politie: de Basisvoorziening Handhaving (BVH). In BVH registreren politiefunctionarissen alle meldingen en incidenten waarmee zij geconfronteerd worden. Onder andere de aard van het incident, de locatie en de datum/het tijdstip van het incident en de rol van betrokkenen worden geregistreerd. Van alle slachtoffers uit de 50 Rijksrecherchedossiers is een overzicht van de BVH-mutaties opgevraagd tot drie jaar voorafgaand aan het fatale incident. Deze registraties zijn vervolgens geanalyseerd en verwerkt bij de overige informatie. Op deze wijze is er een zo compleet mogelijk beeld van de achtergrondinformatie in relatie tot politiecontacten verkregen.

Eindnoten

1. Goed om nogmaals aan te geven dat de politie spreekt van 'verdachten' en de Rijksrecherche spreekt van 'slachtoffers'. Wij hanteren de term 'slachtoffers'.
2. Op basis van dit rapport kunnen daarom geen uitspraken worden gedaan over de rechtmatigheid en professionaliteit van het politieoptreden, niet op individueel niveau en ook niet op casusoverstijgend niveau.
3. Zie voor de procedure na ernstige geweldsaanwending bijlage 1.
4. Zie voor meer detailinformatie de procedurebeschrijving in bijlage 1.
5. Deze media-analyse is door Controle Alt Delete aan de onderzoekers verstrekt en vergeleken met de Rijksrecherchedossiers. Deze vergelijking vertoont geen 100 procent overlap.

3

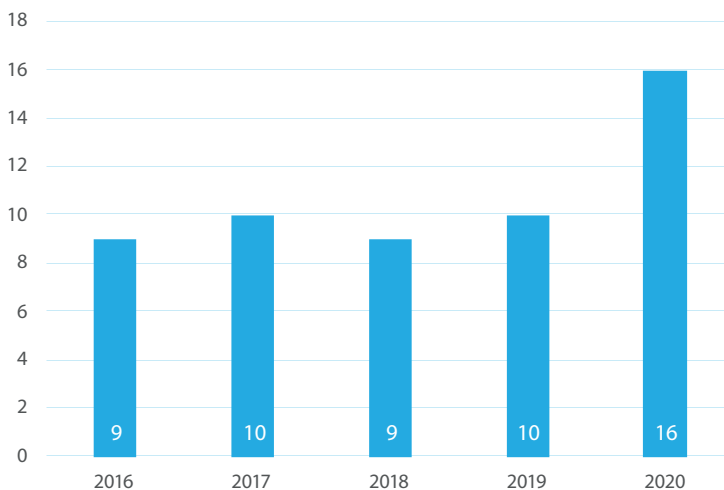
Beschrijving van de incidenten

In dit hoofdstuk gaan we in op de 50 fatale politie-incidenten die plaatsvonden tussen 2016 en 2020. We bespreken de omstandigheden waarin deze fatale gebeurtenissen zich voltrokken. Het gaat dan om tijd-, locatie- en contextaspecten. Verder gaan we in op mogelijke patronen in tijd, locatie en context. Hierbij is het van belang om te vermelden dat het aantal van 50 zaken te gering is om verregaande, meer algemene conclusies te trekken.

3.1 Tijd

De 50 onderzochte fatale incidenten vinden plaats tussen januari 2016 en augustus 2020. In figuur 3.1 is de spreiding van de incidenten over de jaren weergegeven.

Figuur 3.1 – Aantal fatale politie-incidenten per jaar (n=54)¹

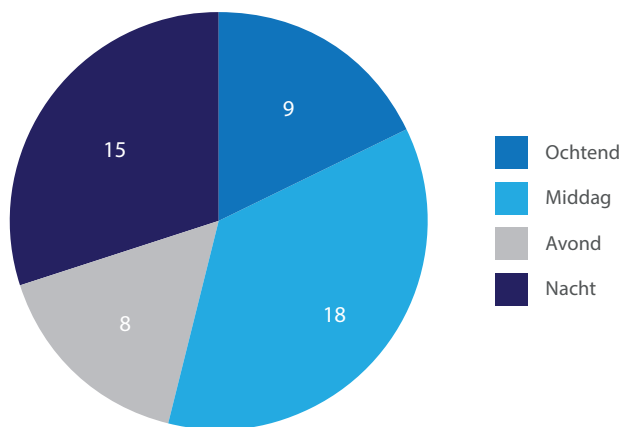

Het aantal fatale politie-incidenten blijft in de jaren 2016 tot en met 2019 redelijk gelijk. Om het overzicht compleet te maken, is het totaal aantal incidenten in 2020 meegenomen. In 2020 vinden er zestien incidenten plaats, twaalf incidenten in de eerste acht maanden en vier in de laatste vier maanden. Deze laatste vier incidenten zijn niet in het onderzoek betrokken omdat deze ten tijde van de dossieranalyse nog niet door de Rijksrecherche waren afgesloten.

De meeste fatale politie-incidenten vinden plaats in de maand januari (8 incidenten). Hierna volgen de maanden maart, mei en augustus met ieder zes incidenten. De overige maanden kennen allen twee of drie incidenten.

De tijdstippen waarop de incidenten plaatsvinden wijken enigszins af van eerdere onderzoeksbevindingen. Waar eerder onderzoek concludeert dat incidenten van politiegeweld het vaakst 's nachts plaatsvinden (Kuin, Kriek & Timmer, 2020), geldt dit niet voor de 50 fatale politie-incidenten in dit onderzoek. In figuur 3.2 is de verdeling per dagdeel weergegeven.

Figuur 3.2 – De verdeling van de fatale politie-incidenten per dagdeel (n=50)

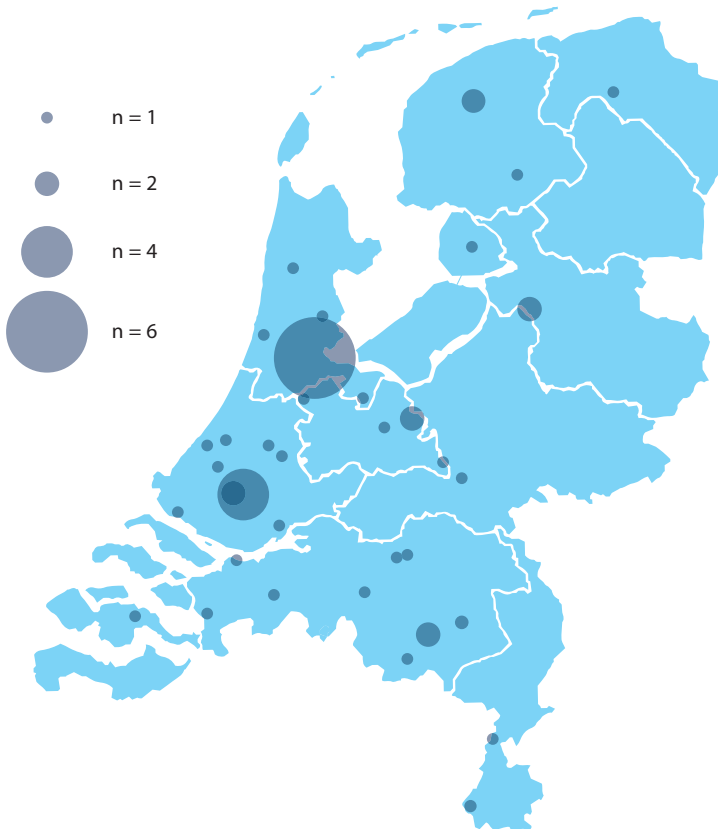

Zoals te zien valt in de figuur vinden de meeste fatale politie-incidenten plaats in de middag (18 incidenten; 36 procent). Daaropvolgend voltrekken fatale voorvallen zich het vaakst 's nachts (15 incidenten; 30 procent). In de ochtend en in de avond vinden de minste incidenten plaats (respectievelijk 9 en 8 incidenten). De meeste incidenten gebeuren dus overdag. Doordeweeks vinden er 33 incidenten (66 procent) plaats en zeventien incidenten (33 procent) gebeuren in het weekend.

3.2 Locatie

Om meer inzicht te krijgen in de omstandigheden van de 50 fatale politie-incidenten, is het eerst van belang om te weten waar de incidenten plaatsvinden. In figuur 3.3 is te zien waar fatale politie-incidenten in de jaren 2016 tot en met augustus 2020 zijn voorgevallen. Uit de figuur blijkt dat de 50 incidenten zich verspreid over het land voordoen, met een concentratie in de Randstad.²

Figuur 3.3 – De locaties van fatale politie-incidenten (n=50)

Vervolgens hebben we gekeken naar het type locatie van de incidenten. Grofweg zien we vier categorieën waar fatale politie-incidenten voorvallen: in een instelling, op het politiebureau, op een openbare weg/in de openbare ruimte of in een woning.

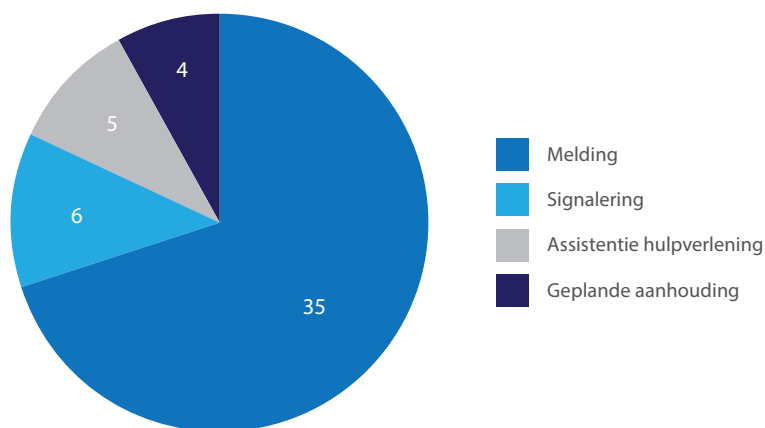
26 fatale politie-incidenten, meer dan de helft, vinden buiten plaats (52 procent). Zo zijn er incidenten die zich afspelen in straten, parken, binnentuinen,

weilanden en een begraafplaats. De andere 24 incidenten vinden binnen plaats. Dertien incidenten (26 procent) spelen zich af in een woning. Voor het overgrote deel (8 incidenten) is dit de woning van het slachtoffer. Bij vijf incidenten is het niet bekend wie de eigenaar is van de woning of betreft het de woning van de partner van het slachtoffer. Zes incidenten vinden plaats op het politiebureau: veelal in een observatiecel. Tot slot vinden er vijf incidenten plaats in een instelling. In deze gevallen verblijft het slachtoffer, al dan niet gedwongen opgenomen, in een zorginstelling of een GGZ-kliniek.

3.3 Context: het politieoptreden

Om de context van fatale politie-incidenten beter in kaart te brengen, is ook de context van het politieoptreden (aanleiding en eventueel ingezette geweldsmiddelen) ten tijde van het incident meegenomen. Allereerst is gekeken naar de aanleiding van het politieoptreden en het daaropvolgende incident. In figuur 3.4 zijn de aanleidingen voor het politieoptreden in fatale incidenten weergegeven.

Figuur 3.4 – Aanleidingen voor politieoptreden in fatale politie-incidenten (n=50)

In ruim twee derde van de incidenten (35 incidenten; 70 procent) treedt de politie op naar aanleiding van een melding.

Meldingen

De meldingen die de aanleiding vormen voor het politieoptreden in 35 fatale incidenten zijn divers van aard. Zo zijn er meldingen vastgelegd van *'een verwarde man die mensen op straat lastigvalt'*, *'een persoon die zelfmoord probeert te plegen'*, *'een man die schietend rondloopt'*, *'een dronken man die voor overlast zorgt'* en *'een huiselijke twist'*.

In 12 van die 35 zaken wordt een melding gedaan over een verward persoon. In deze zaken is de melding in de meeste gevallen gedaan door een omstander. Eén slachtoffer doet zelf een melding waarin hij of zij om hulp vraagt. Ook zijn er familieleden en/of vrienden die een melding doen over de verwardheid van het slachtoffer, waarbij zij aangeven dat het slachtoffer hulp nodig heeft. In 2 van de overige 23 meldingen wordt vermeld dat de persoon in kwestie zelfmoord probeert te plegen of zichzelf aan het verwonden is.

Daarnaast treedt de politie in zes incidenten op naar aanleiding van een signalering. Tijdens deze incidenten is de politie in de buurt van het slachtoffer en signaleren zij bepaald gedrag. De volgende signaleringen worden genoemd: een zelfmoordpoging, verward gedrag, een verkeersovertreding en een overval. In vijf voorvallen treedt de politie op ter assistentie van hulpverlening. Dit betreft voornamelijk het verzoek uit een kliniek of instelling om assistentie te verlenen bij een zich verzettende patiënt. Twee keer betreft dit het verlenen van assistentie bij gedwongen medicatie. Daarnaast is de aanleiding in vier incidenten een geplande aanhouding. Daarbij treedt de politie in één geval op om een ontsnapingspoging uit een penitentiaire inrichting te voorkomen.

Ook is gekeken naar het soort politiegeweld dat is ingezet tijdens de incidenten.³ De politie heeft in 44 van de 50 fatale politie-incidenten geweldsmiddelen ingezet. Tijdens zes incidenten is derhalve geen geweld toegepast door de politie. In tabel 3.1 is weergegeven welke geweldsmiddelen zijn ingezet door de politie tijdens de 44 fatale incidenten.

Tabel 3.1 – Het aantal ingezette politiegeweldsmiddelen per categorie^a (n=88)

Ingezetete geweldsmiddelen	n	% van 44 casussen
Controletechnieken	24	55
Slaan/schoppen/naar de grond werken	22	50
Vuurwapen ingezet ⁵	18	41
Pepperspray	9	20
Wapenstok	5	11
Politiehond ingezet ⁶	5	11
Taser	2	5
Overige	3	7

Gemiddeld worden er 1,8 geweldsmiddelen toegepast tijdens fatale politie-incidenten. In bijna de helft van de 50 voorvallen (48 procent) worden controletechnieken door de politie toegepast. Hieronder valt het fixeren van een persoon door arm-, been-, knie-, kaak- en nekklemmen toe te passen, het zitten op een persoon en het fixeren van een persoon door middel van een schildprocedure.⁷ Bij een schildprocedure schermen politieagenten zich door middel van schilden af van een persoon. Met behulp van schilden zetten ze een persoon klem – deze kan zich dan niet goed bewegen – om vervolgens aan te houden. In 22 incidenten (44 procent) wordt (daarnaast) geslagen, geschopt en worden personen naar de grond gewerkt.⁸ Hieronder valt ook het toedienen van ‘pijnprikkels’. De politie kan zogenaamde pijnprikkels toepassen tijdens zowel medisch als politieel handelen. Pijnprikkels bij medisch handelen worden bijvoorbeeld toegepast om te controleren of de persoon bij bewustzijn is. Binnen politieel handelen behoort de toepassing van pijnprikkels tot een van de aanhoudingstechnieken van de politie. Het beoogde doel is het sneller onder controle krijgen van een persoon. In de fatale politie-incidenten komen we verschillende soorten pijnprikkels tegen. Er worden onder andere knietjes gegeven aan slachtoffers en slachtoffers worden in hun buik geslagen. In alle zaken waarin de betrokken politieambtenaren een vuurwapen trekken, is ook daadwerkelijk met het vuurwapen geschoten. In de vijf incidenten waar een politiehond wordt ingezet, heeft de hond het slachtoffer in twee gevallen gebeten en het slachtoffer in twee gevallen niet bereikt. In het overige incident is de rol van de hond onduidelijk: de familie van het slachtoffer geeft aan dat de politiehond het slachtoffer heeft gebeten, waar de politieambtenaren aangeven dat dit niet het geval is. In drie incidenten worden er overige geweldsmiddelen ingezet. Tijdens twee incidenten probeert de politie een woning

binnen te komen waar het slachtoffer zich bevindt met een vuurwapen. Hiervoor gebruiken zij lawaaigranaten en explosieven. In één incident probeert de politie een slachtoffer te weerhouden van zelfverwonding met een mes. Hierbij zet de politie een beanbag-shotgun in.

In ruim een derde (36 procent) van alle casussen wordt (eventueel naast andere geweldsmiddelen) een vuurwapen gebruikt door de politie. In de incidenten waarin een vuurwapen wordt gehanteerd, is er gemiddeld 9,8 keer geschoten.⁹ Er is op achttien slachtoffers geschoten. Deze zijn gemiddeld 3,3 keer geraakt.¹⁰ In tabel 3.2 wordt weergegeven hoe vaak de politie een vuurwapen heeft gebruikt tijdens incidenten met een bewapend slachtoffer in vergelijking met incidenten waar het slachtoffer niet-bewapend is. In zestien van de achttien incidenten waarin de politie een vuurwapen hanteert, is het slachtoffer zelf ook bewapend met een voor de politie zichtbaar wapen. In het onderzoek is niet meegenomen in hoeverre het wapen daadwerkelijk door het slachtoffer gebruikt is, noch in hoeverre dit een gevaar voor anderen betekende. Tien slachtoffers dragen een mes bij zich, drie slachtoffers hebben een vuurwapen en drie slachtoffers dragen overige wapens met zich mee. Vanwege de mogelijke herleidbaarheid van de wapens naar specifieke casussen, gaan we niet verder in op de specifieke soort wapens. In de twee overige incidenten waarin de politie een vuurwapen gebruikt, is het slachtoffer niet bewapend.

Tabel 3.2 – Vuurwapen en wapengebruik politie en slachtoffer (n=50)

Slachtoffer	Vuurwapengebruik politie			
	Gebruik		Geen gebruik	
	n	%	n	%
Bewapend slachtoffer: vuurwapen	3	16	1	3
Bewapend slachtoffer: overig wapen	13	72	4	13
Niet bewapend slachtoffer	2	11	27	84
Totaal	18	100	32	100

Ten slotte is nagegaan of tijdens het politieoptreden derden aanwezig zijn. Bij 37 incidenten (74 procent) is dit het geval. Veelal hebben deze derden geen rol in het incident en zijn zij slechts omstanders. Wanneer zij wel een rol hebben, zijn derden aanwezig om medische hulp te verlenen. Hieronder vallen ambulancebroeders en GGZ-medewerkers. In zes incidenten spelen derden actief een rol.

In deze voorvallen houden omstanders het slachtoffer – al dan niet samen met politieambtenaren – in bedwang.

Uit de dossiers komt verder naar voren dat in 13 van de 37 zaken aangegeven wordt dat het slachtoffer omstanders bedreigt, lastig valt of aanvalt.

Rol van derden

Aan de hand van de volgende casus worden mogelijke rollen van derden toegelicht. *De politie krijgt een melding van een man die op straat iemand heeft neergestoken. Wanneer ze ter plekke aankomen, wordt de man in bedwang gehouden door een aantal burgers. De omstanders hebben het uiteindelijke slachtoffer naar de grond gewerkt terwijl hij probeerde weg te rennen. Het slachtoffer heeft verwondingen en er wordt een ambulance opgeroepen. Wanneer de politie het slachtoffer aanhoudt, verzet het slachtoffer zich hevig. Om het slachtoffer rustig te krijgen, dient het ambulancepersoneel een kalmeringsmiddel toe. Hierna wordt het slachtoffer reanimatiebehoefstig. Het ambulancepersoneel begint de reanimatie en vervoert het slachtoffer naar het ziekenhuis. Eenmaal daar aangekomen wordt de reanimatie gestaakt en overlijdt het slachtoffer.*

3.4 Context: het overlijden

Naast het politieoptreden is ook de context van het overlijden meegenomen. Zo hebben we het moment van overlijden van de 50 slachtoffers geanalyseerd. We hebben het moment van overlijden in drie categorieën ingedeeld: ter plekke, binnen 24 uur na het incident of één of enkele dagen na het fatale incident. Alleen slachtoffers die op de locatie waar het fatale politie-incident plaatsvindt overlijden, hebben we onder de eerste categorie geschaard.

Hoewel de verdeling redelijk evenredig is, overlijden de meeste slachtoffers ter plekke. Twintig slachtoffers (40 procent) overlijden op de locatie waar het incident plaatsvindt. Vijftien slachtoffers (30 procent) overlijden binnen 24 uur na het fatale incident en vijftien slachtoffers (30 procent) overlijden één of enkele dagen later aan de gevolgen van het opgelopen letsel.

Moment van overlijden

Ter illustratie van de drie categorieën worden drie korte voorbeelden gegeven:

Ter plekke: *Een politieagent krijgt een melding van een overval. De agent gaat naar de locatie en ziet daar een persoon staan. De persoon loopt naar de agent toe en lijkt iets te pakken, ondanks dat de agent beveelt dat de persoon stil moet blijven staan. De agent gaat ervan uit dat de persoon een wapen trekt en schiet de persoon neer. De persoon overlijdt ter plekke.*

Binnen 24 uur na het fatale incident: *Vroeg in de ochtend wordt de politie door het personeel in een GGZ-instelling verzocht om assistentie te verlenen bij het toedienen van medicatie bij een agressieve en een zich hevig verzettende patiënt. De politieambtenaren proberen – samen met de hulpverleners – het slachtoffer onder controle te houden. Wanneer de medicatie is toegediend, ziet een hulpverlener dat het slachtoffer blauw aanloopt. Het slachtoffer wordt naar het ziekenhuis gebracht, waar hij overlijdt. Er is geen aanwijsbare doodsoorzaak gevonden.*

Eén of enkele dagen later: *De politie gaat af op een melding van een persoon die zelfmoord dreigt te plegen. De persoon zit op grote hoogte. Hoewel de politie contact weet te krijgen, springt de persoon alsnog. De persoon overlijdt enkele dagen later aan de gevolgen van de val.*

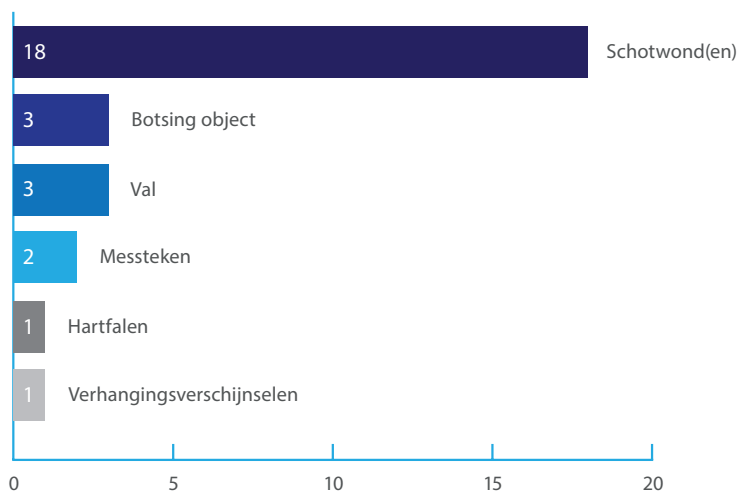
Alle vijftien slachtoffers die één of enkele dagen na het incident overlijden, overlijden in het ziekenhuis. Van de vijftien slachtoffers die binnen 24 uur na het fatale incidenten overlijden, zijn er tien die overlijden in het ziekenhuis, twee die overlijden in een ambulance en drie in een politiecel. De twintig slachtoffers die ter plekke overlijden, overlijden op een openbare weg of in een openbare ruimte (13 slachtoffers), in een woning (5 slachtoffers), in een politiecel (1 slachtoffer) of in een zorginstelling (1 slachtoffer).

Ten slotte is gekeken naar de oorzaak van het overlijden.¹¹ Bij vijf slachtoffers is geen sectie uitgevoerd. Voor deze vijf slachtoffers is de doodsoorzaak vastgesteld op basis van een uitwendige schouwing door een schouwarts. Daarnaast is voor vier slachtoffers alleen het voorlopige sectieverslag aanwezig. Het definitieve verslag ontbreekt in deze dossiers. Waar mogelijk is de voorlopige doodsoorzaak overgenomen. Ten slotte was het voor twee casussen niet mogelijk om het (volledige) sectieverslag in te zien. Hierdoor zijn de doodsoorzaken voor deze twee slachtoffers minder gedetailleerd beschreven.

Voor acht slachtoffers blijft de doodsoorzaak onbekend. Voor deze slachtoffers wordt in het dossier geconcludeerd dat er *'geen aanwijsbare doodsoorzaak is gevonden'*. Hieronder vallen twee slachtoffers waarvan het definitieve verslag ontbreekt. Bij twee slachtoffers wordt aangegeven dat *'zuurstofgebrek of een verstikkingseffect mogelijk heeft bijgedragen aan het overlijden van het slachtoffer'*.

Voor 28 van de overige 42 slachtoffers wordt in het dossier een duidelijke, enkelvoudige doodsoorzaak genoemd. Achttien van deze slachtoffers overlijden ten gevolge van een of meerdere schotwonden. Hieronder vallen ook slachtoffers die zelfmoord hebben gepleegd met een vuurwapen. Drie slachtoffers overlijden door een botsing met een object. Dit zijn slachtoffers die zijn overleden in een verkeersongeluk. Daarnaast zijn drie slachtoffers overleden ten gevolge van een val. Hieronder vallen slachtoffers die zelfmoord plegen en één slachtoffer dat noodlottig ten val komt. Twee slachtoffers overlijden door eigen messteken. Ten slotte overlijdt één slachtoffer ten gevolge van hartfalen en één slachtoffer ten gevolge van verhangingsverschijnselen (zelfmoord). In figuur 3.5 zijn deze doodsoorzaken weergegeven.

Figuur 3.5 – Enkelvoudige doodsoorzaken (n=28)

Bij veertien slachtoffers worden meerdere medische oorzaken genoemd in de sectieverslagen. Er worden veelal vier tot vijf mogelijke oorzaken genoemd die meer of minder aannemelijk worden geacht. Vaker genoemde (bij)oorzaken zijn hartritmestoornissen, intoxicatie van drugs of alcohol, *excited delirium syndrome* (EDS; geagiteerd delier), samendrukkend geweld op romp en ziekelijke

hartafwijking. Voor tien van de veertien slachtoffers geldt dat het sectieverslag overeenkomsten vertoont. Bij deze tien slachtoffers worden een (zeer) hoge amfetamine- of cocaïneconcentratie en een geagiteerd delier vermeld. Hierbij worden ‘inbedwanghouding’ of ‘samendrukkend geweld’ vaak als mogelijke bijoorzaken genoemd. De benaderingswijze van een geagiteerd delier verschilt per dossier. Soms wordt de doodsoorzaak als volgt beschreven: een ‘geagiteerd delier’ bij een cocaïne ‘intoxicatie’. Een andere keer wordt aangegeven dat ‘het past bij het klinische beeld van een geagiteerd delier’. In een enkel dossier staat aangegeven dat een geagiteerd delier niet is vast te stellen uit het toxicologische onderzoek.

Excited Delirium Syndroom

Het ‘excited delirium syndroom’ (EDS)¹² is een term die wordt gebruikt om een persoon in een potentieel fatale staat van extreme opwinding te beschrijven. Deze staat gaat gepaard met agressief gedrag, een ongevoeligheid voor pijn, extreme fysieke kracht en uithoudingsvermogen en oververhitting (hyperthermie) (Strömmer, Leith, Zeegers & Freeman, 2020). Het ziektebeeld wordt vaak omschreven in de context van fataal politieoptreden en hulpverlening. Volgens de GGD Amsterdam (2020) kenmerkt het syndroom zich door ‘extreem agressief gedrag en het niet opvolgen van aanwijzingen van politie en hulpverleners’. Het onder controle proberen te brengen van personen in een geagiteerd delirium zou de opwinding verergeren en het hart belasten, wat tot een hartstilstand en overlijden zou kunnen leiden. Bij fatale politie-incidenten wordt EDS, zoals hierboven beschreven, soms genoemd als doodsoorzaak.

Het gebruik van het ziektebeeld EDS in deze context is omstreden (Byard, 2017). Er is met name kritiek op de diagnose wanneer het slachtoffer ten tijde van het overlijden fysiek beperkt wordt, bijvoorbeeld wanneer een slachtoffer onder controle wordt gehouden tijdens een aanhouding. Zo wordt geredeneerd dat de kenmerken van EDS, bijvoorbeeld extreme agressie en fysieke krachten, waarschijnlijk leiden tot een sterk fysiek optreden van de politie. Maar het gebruik van fysiek geweld en het toepassen van dwangmatige fysieke beperkingen kunnen op zichzelf al in verband worden gebracht met een verhoogd risico op overlijden ten gevolge van verstikking. Het *Royal College of Pathologist* in Engeland geeft als richtlijn dat EDS niet als enige doodsoorzaak genoemd mag worden (2020). Critici erkennen EDS niet als syndroom en zien in EDS een politiek geladen ziektebeeld. Door sommige critici wordt EDS gezien als een foutieve diagnose die excessief fysiek gedrag van de politie verhult; er zou namelijk sprake zijn van verstikking. Met name omdat de risico-

factoren van EDS, zoals obesitas, met de risicofactoren op verstikking overlappen en beide doodsoorzaken niet zijn vast te stellen aan de hand van specifieke anatomische kenmerken (Strömmer et al., 2020). Het syndroom wordt in ieder geval niet erkend door de World Health Organization (WHO) en de American Psychiatric Association (APA).¹³ Er zijn ook wetenschappers die redeneren dat het syndroom wel een specifiek ziektebeeld laat zien. Diverse organisaties in Nederland werken met het ziektebeeld, zoals de GGD Amsterdam en het Trimbos instituut.

Eindnoten

1. Om een compleet overzicht weer te geven, is het totaal aantal incidenten in 2020 opgevraagd bij de Rijksrecherche. In de jaren 2016 tot en met 2020 vinden in totaal 54 incidenten plaats. In figuur 3.1 zijn de vier incidenten die plaatsvinden na augustus 2020 meegenomen. Dit onderzoek richt zich echter uitsluitend op de eerste 50 incidenten.
2. Omdat 50 incidenten een betrekkelijk klein aantal is, doen we verder geen uitspraken over statistische onder- of oververtegenwoordiging van incidenten in bepaalde gebieden.
3. Hiervoor hebben we de terminologie uit de dossiers van de Rijksrecherche overgenomen.
4. De politie kan meer dan één gewelddoel inzetten tijdens een fataal incident. Alle gewelddoelen tijdens een incident zijn apart genoteerd. Hierdoor is de *n* groter dan 44 en tellen de percentages niet op tot 100 procent.
5. Hiervan is sprake wanneer de politie ook daadwerkelijk met het vuurwapen heeft geschoten.
6. Hiervan is sprake wanneer de politiehond daadwerkelijk is ingezet om het slachtoffer onder controle te brengen.
7. Het is niet mogelijk om de gewelddoelen binnen een categorie verder te kwantificeren, aangezien de terminologie en waarnemingen van de betrokken partijen kunnen verschillen.
8. Zie noot 7.
9. De mediaan is zes schoten.
10. Omdat informatie over de aard van de schoten (waarschuwingsschot, noodweerschot, etc.) niet in alle dossiers aanwezig is, is het niet mogelijk om hierover te rapporteren. Het verschil tussen het aantal geloste schoten en het gemiddelde aantal schotverwondingen bij de slachtoffers is echter deels door waarschuwingsschoten te verklaren.
11. Zie bijlage 1 voor de procedure van de Rijksrecherche na een fataal politie-incident.
12. Ook wel een geagiteerd delier of opwindingsdelier genoemd.
13. Bron: APA, (2020). Er is daarnaast meer onderzoek verricht naar EDS. Zie bijvoorbeeld <https://www.gov.uk/government/publications/deaths-and-serious-incidents-in-police-custody>. Dit rapport bevestigt de bevindingen in het kader.

4

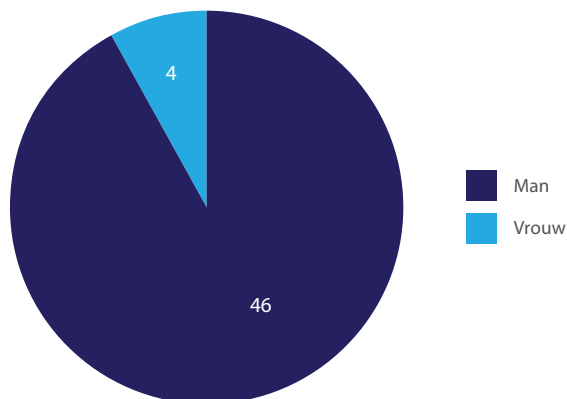
De slachtoffers in beeld gebracht

In dit hoofdstuk brengen we de 50 slachtoffers van fatale politie-incidenten in beeld. Deze slachtoffers zijn overleden tussen januari 2016 en augustus 2020. Allereerst worden de kenmerken van de slachtoffers besproken. Daarna wordt ingegaan op de (eventuele) problematiek en de voorgeschiedenis van de slachtoffers. Ten slotte bespreken we een typologie van de slachtoffers die is gebaseerd op het gedrag tijdens het incident. Aan het begin van dit hoofdstuk is het nogmaals van belang om te vermelden dat het aantal van 50 zaken te gering is om verregaande conclusies te trekken.

4.1 Kenmerken van slachtoffers

Om de kenmerken van de slachtoffers in kaart te brengen, hebben we eerst gekeken naar hun geslacht. De 50 fatale politie-incidenten kennen voornamelijk mannelijke slachtoffers. In figuur 4.1 is deze verhouding weergegeven.

Figuur 4.1 – Slachtoffers naar geslacht (n=50)

Maar liefst 46 slachtoffers zijn man (92 procent). Onder de 50 slachtoffers zijn 4 vrouwen (8 procent). De incidenten van de vrouwen lijken – op één vrouwelijk slachtoffer na – hetzelfde patroon als dat bij de mannen te volgen. In paragraaf 4.3 wordt dit verder toegelicht.

Ook de leeftijd van de slachtoffers is meegenomen in de analyse. Het jongste slachtoffer van een fataal politie-incident in onze onderzoeksperiode is 15 jaar oud. Het oudste slachtoffer is 68. Gemiddeld zijn de slachtoffers 35,7 jaar oud ten tijde van het incident. Hierbij is amper verschil tussen de gemiddelde leeftijd van mannelijke en vrouwelijke slachtoffers (respectievelijk 35,7 en 35,3). In tabel 4.1 zijn de slachtoffers per leeftijdscategorie ingedeeld. Uit tabel 4.1 blijkt dat 30 van de 50 slachtoffers tussen de 30 en 50 jaar zijn.

Tabel 4.1 – Slachtoffers naar leeftijd (n=50)

Leeftijd slachtoffer	n	%
Tot 20 jaar	4	8
20 tot 30 jaar	11	22
30 tot 40 jaar	16	32
40 tot 50 jaar	14	28
50 jaar of ouder	5	10
Totaal	50	100

Om inzicht te krijgen in de migratieachtergrond van de 50 slachtoffers zijn verschillende kenmerken meegenomen. Ten eerste is er gekeken naar het geboorteland van de slachtoffers. Meer dan de helft van de slachtoffers (27 slachtoffers) is geboren in Nederland. Negen slachtoffers zijn in een overig Europees land geboren. Vijf slachtoffers zijn geboren in een Zuid-Amerikaans land. Vier slachtoffer zijn geboren in een Aziatisch land, drie slachtoffers in een Noord-Amerikaans land en twee slachtoffers in een Afrikaans land.

Naast Nederland zijn Suriname en Syrië de enige twee landen waar meerdere slachtoffers zijn geboren.

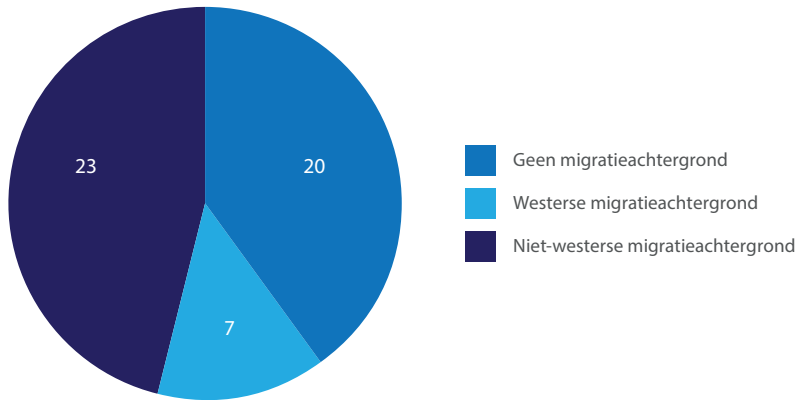
Vervolgens is er gekeken naar de nationaliteit van de slachtoffers. Bijna driekwart van de slachtoffers (37 slachtoffers) heeft een Nederlandse nationaliteit. Twee slachtoffers hebben een dubbele nationaliteit: een Nederlands-Turkse nationaliteit en een Nederlands-Marokkaanse nationaliteit. Hieronder staan de diverse nationaliteiten van de 50 slachtoffers van fatale politie-incidenten.

Tabel 4.2 – De nationaliteiten van slachtoffers van fatale politie-incidenten (n=50)

Nationaliteit	n	%
Braziliaanse	1	2
Duitse	2	4
Duits-Iraanse	1	2
Franse	1	2
Italiaanse	1	2
Letse	1	2
Noord-Macedonische	1	2
Nederlandse	37	74
Nederlands-Marokkaanse	1	2
Nederlands-Turkse	1	2
Poolse	1	2
Syrische	1	2
Tsjechische	1	2
Totaal	50	100

De (migratie)achtergrond van slachtoffers is vervolgens vastgesteld op basis van de geboorteplaats van het slachtoffer, de nationaliteit van het slachtoffer en de nationaliteit van de ouders. Bij 27 slachtoffers ontbreekt echter de nationaliteit van de ouders. Van deze 27 slachtoffers zijn er 13 geboren in Nederland en hebben de Nederlandse nationaliteit. Hierdoor is het hierdoor lastiger vast te stellen of deze slachtoffers een migratieachtergrond hebben. Daarom is voor deze slachtoffers gekeken naar informatie uit het dossier van de eventueel ingeschakelde familierechercheur.¹ Voor twaalf slachtoffers komt daar geen extra informatie uit naar voren. Bij deze twaalf slachtoffers zijn we uitgegaan van een niet-migratieachtergrond. In figuur 4.2 is de (migratie)achtergrond van de slachtoffers weergegeven.

Figuur 4.2 – Migratieachtergronden van de slachtoffers (n=50)

Van de 50 slachtoffers hebben er 23 (46 procent) een niet-westerse migratieachtergrond. Dit is – vergeleken met het aandeel personen met een niet-westerse migratieachtergrond in de totale Nederlandse bevolking (14,1 procent²) – een overrepresentatie. Daarnaast hebben twintig slachtoffers (40 procent) geen migratieachtergrond en zeven slachtoffers (14 procent) een westerse migratieachtergrond.

Beheersing Nederlandse taal

We zijn vijf incidenten tegengekomen waarin duidelijk wordt dat het slachtoffer de Nederlandse taal niet beheerst. In drie incidenten schakelt de politie over naar Engels en in één incident naar Engels en Duits. Voor een incident blijft het onduidelijk in welke taal de politie communiceert. Uit de dossiers is niet goed op te maken of de taalbarrière invloed heeft op het gedrag van het slachtoffer. In één incident is het mogelijk dat het slachtoffer het niet lukt om te communiceren in de taal die de politie spreekt.

Ten slotte gaan we in op de leefkenmerken van slachtoffers. Hebben de slachtoffers ten tijde van het incident een relatie, een vaste woonplaats en/of een dagbesteding? Waar mogelijk zetten we de kenmerken van de slachtoffers af tegen de Nederlandse bevolking.

Bij zestien slachtoffers is het onduidelijk of zij ten tijde van het incident een relatie hebben. Voor de 34 slachtoffers waarbij deze informatie wel beschikbaar is in het dossier of bij de familierechercheur, is het wel of niet hebben van een rela-

tie evenredig verdeeld onder de slachtoffers. Van de 34 slachtoffers hebben er 17 wel een relatie (50 procent) en 17 slachtoffers hebben geen relatie. In vergelijking met de Nederlandse bevolking, waarvan 80 procent een relatie heeft, hebben de slachtoffers minder vaak een relatie.³

Wanneer we inzoomen op dagbesteding (een baan/opleiding ten tijde van het incident) zien we tevens een redelijk evenredige verhouding. Voor elf slachtoffers is deze informatie onbekend. Voor de slachtoffers waarvan we deze informatie hebben kunnen herleiden, heeft de meerderheid (21 van de 39 slachtoffers; 54 procent) werk en/of volgen zij een opleiding. Een kleine minderheid (18 slachtoffers; 46 procent) heeft geen dagbesteding. Van de 21 slachtoffers met dagbesteding volgen 2 slachtoffers een opleiding. De overige negentien slachtoffers (48 procent) hebben een baan. In vergelijking met de Nederlandse bevolking hebben de slachtoffers minder vaak een baan (48 procent ten opzichte van 69 procent).⁴

Vervolgens is gekeken naar de woonsituatie van de slachtoffers. Voor vier slachtoffers blijft de aanwezigheid van een vaste woonplaats onbekend. Ten tijde van het incident heeft meer dan de helft van de slachtoffers (29 van de 46 slachtoffers; 63 procent) een vaste woonplaats en zeventien slachtoffers (27 procent) hebben geen vaste woonplaats.

Om meer inzicht te krijgen in de levens van de slachtoffers, hebben we ook de woonsituatie in kaart gebracht. Voor vijf slachtoffers is de woonsituatie niet te achterhalen. Van de 45 slachtoffers waarvan deze informatie wel bekend is, wonen 11 slachtoffers samen (24 procent). Het percentage samenwonende slachtoffers is lager dan het landelijke percentage (49 procent).⁵ Elf slachtoffers (24 procent) wonen in een instelling. In vergelijking met de algehele Nederlandse bevolking, waarvan één procent in een instelling woont, is dit percentage hoog.⁶ Van deze elf slachtoffers verblijven zes slachtoffers in een zorginstelling⁷, vier slachtoffers wonen begeleid en één slachtoffer verblijft in een penitentiaire inrichting. Acht slachtoffers (22 procent) wonen alleen. Dit percentage ligt iets hoger dan het landelijke percentage (18 procent). Zestien procent van de slachtoffers (7 slachtoffers) woont ten tijde van het incident bij zijn of haar ouder(s). Vijf slachtoffers (11 procent) zijn dakloos. Voor de Nederlandse bevolking ligt het percentage daklozen met 0,3 procent vele malen lager. Drie slachtoffers (16 procent) hebben overige woonsituaties. Zij wonen in bij verzorgende derden of verblijven in hotels.

Tabel 4.3 – De leefkenmerken van slachtoffers vergeleken met de Nederlandse bevolking (in %)

	Slachtoffers fatale politie-incidenten	Nederlandse bevolking
Leefkenmerken		
<i>Relatie</i>		
In een relatie	50	80
<i>Dagbesteding</i>		
Werkend	46	69
<i>Woonsituaties</i>		
Samenwonend	24	49
In een instelling	24	1
Alleen	22	18
Dakloos	11	0,3

4.2 Eventuele achterliggende problematiek bij slachtoffers

Om meer inzicht te krijgen in de achtergrond van de slachtoffers van fatale politie-incidenten, hebben we gekeken naar eventuele aanwezigheid van achterliggende problematiek ten tijde van het incident. We onderscheiden woon- en leefproblematiek, psychische problematiek, gedragsproblematiek, financiële problematiek en problematisch middelengebruik.⁸

In hoeverre komen de verschillende problematieken bij de slachtoffers van fatale politie-incidenten voor? Voordat die vraag beantwoord kan worden, is het goed om te vermelden dat achterliggende problematieken in het onderzoek van de Rijksrecherche en in de dossiers niet systematisch aan de orde komen. Het beeld dat we schetsen, geeft daarom mogelijk een ondergrens van problematieken weer. Als problematieken niet genoemd worden, wil dat niet zeggen dat ze er niet zijn. We scoren met andere woorden alleen problematieken als die expliciet en onderbouwd in de dossiers of door de familierechercheurs benoemd worden.

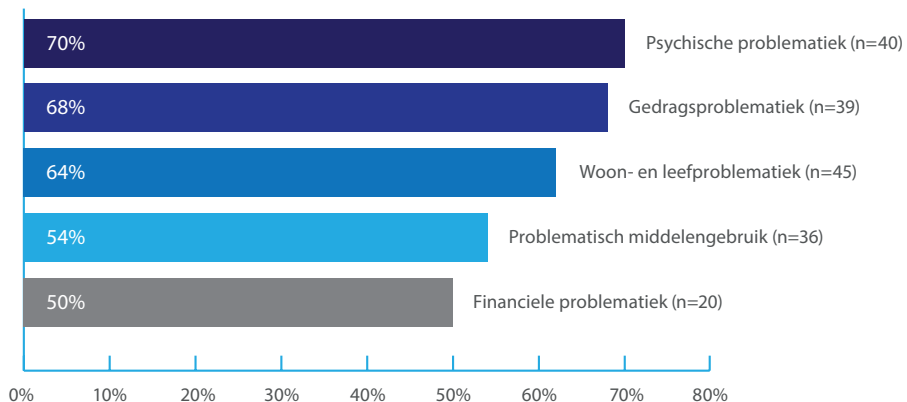
Uit onze analyse blijkt dat er bij 41 slachtoffers (82 procent) sprake is van multiproblematiek. Ten tijde van het incident kenmerken deze slachtoffers zich door meer dan één achterliggend probleem. Daarnaast hebben zeven slachtoffers één achterliggend probleem (14 procent). Bij twee slachtoffers is geen problematiek vastgesteld.

Multiproblematiek

Hieronder staat een casus waarin sprake is van multiproblematiek bij het slachtoffer. *Het slachtoffer woont samen met zijn vriendin. Hij heeft een moeilijke jeugd gehad met veel conflicten. Het slachtoffer heeft geen baan en hij heeft veel schulden. In de maanden voor het incident wordt het slachtoffer volgens zijn vriendin steeds onrustiger. Hij heeft woedeaanvallen en er zijn vermoedens van huiselijk geweld. Ook gebruikt hij steeds meer cocaïne en komt hij in een psychose terecht. Daardoor wordt hij wantrouwig en krijgt hij hallucinaties. Het slachtoffer heeft geen contact met hulpverlening. Op een middag wordt de politie ingeschakeld vanwege het agressieve en verwarde gedrag van het slachtoffer, waarop het fatale politie-incident volgt.*

Welke achterliggende problemen komen het meest frequent voor bij de slachtoffers? Eerder zagen we al dat er bij de meeste slachtoffers (82 procent) sprake is van multiproblematiek. In figuur 4.3 is te zien dat de achterliggende problematieken van de slachtoffers divers zijn, waarbij psychische problemen, gedragsproblemen en woon- en leefproblemen eruit springen. Ook is er bij meer dan de helft van de slachtoffers sprake van problematisch middelengebruik.

Figuur 4.3 – Achterliggende problematieken van de slachtoffers in procenten (van het aantal slachtoffers waar informatie over de problematiek bekend is)

Psychische problematiek

28 van de 40 slachtoffers – waarover informatie over psychische omstandigheden aanwezig is – kennen psychische problematiek. Daaronder vallen vijftien slachtoffers voor wie een klinische diagnose bekend is. Deze slachtoffers zijn gediagnosticeerd met psychotische stoornissen, schizofrenie of een borderline persoonlijkheidsstoornis. Acht slachtoffers staan onder behandeling in een GGZ-kliniek. Elf slachtoffers wonen zoals eerder benoemd in een instelling. Voor de overige slachtoffers geldt dat psychische problematiek naar voren komt in de getuigenissen van familie, vrienden en/of derden. In de dossiers worden diverse vormen van psychische problematiek genoemd. Zo zijn er meerdere slachtoffers die zich uit de maatschappij lijken terug te trekken: ze hebben minder contact met de buitenwereld, verliezen hun baan en stoppen met activiteiten die voorheen plezier gaven. Daarnaast zijn er meerdere slachtoffers die zelfmoordneigingen hebben. In de dossiers wordt vaak genoemd dat het slachtoffer last heeft van angsten, paranoia en/of depressies. Ook wordt benoemd dat slachtoffers warrig zijn of verregaande waanbeelden hebben. Ten slotte komt het veelvuldig voor dat slachtoffers hulpverlening mijden, niet meer behandeld willen worden, weglopen uit instellingen of niet therapietrouw zijn. In zes zaken vertellen familie, vrienden of derden dat het slachtoffer zijn of haar voorgeschreven medicatie ten tijde van het incident niet inneemt.

Gedragsproblematiek

Bij 27 van de 39 slachtoffers – waarover informatie over gedragsomstandigheden aanwezig is – komt gedragsproblematiek naar voren. Deze slachtoffers worden in de dossiers voornamelijk beschreven als agressief, overlastgevend, dreigend en snel geagiteerd. Ook wordt het plegen van huiselijk geweld een enkele keer genoemd. Daarnaast komen de volgende gedragingen naar voren: het hebben van extreme ruzies, stemverheffingen en het hebben van een kort lontje.

Woon- en leefproblematiek

Bij 29 van de 45 slachtoffers – waarover informatie over woon- en leefomstandigheden aanwezig is – speelt een vorm van woon- en leefproblematiek. Om een indicatie te geven van de problematiek worden enkele voorbeelden genoemd. Op het gebied van leefproblematiek blijken meerdere slachtoffers uit gebroken gezinnen te komen en hun familie niet te zien. Ook kennen meerdere slachtoffers relatieproblemen en is er een enkele keer sprake van huiselijk geweld. Hierbij is het slachtoffer de pleger van het huiselijk geweld. Het komt daarnaast voor dat de gezinnen bekend zijn bij jeugdzorg. Wat betreft woonproblematiek laten dossiers

een verschillend beeld zien. Zo zijn er slachtoffers dakloos. Daarnaast wordt een enkele keer vermeld dat een slachtoffer woonachtig is in een verwaarloosd huis of in een wijk met veel sociale problematiek. Er zijn ook slachtoffers die wachten op een verblijfsvergunning. Ten slotte zijn er meerdere slachtoffers die begeleid wonen of jarenlang in instellingen wonen.

Problematisch middelengebruik

Van de 36 slachtoffers – waarover informatie over middelengebruik aanwezig is – hebben er 19 een historie van problematisch middelengebruik. Dertien slachtoffers worden in het dossier door getuigen verslaafd genoemd. Zeven van deze dertien slachtoffers hebben een drugsverslaving, waaronder drie slachtoffers met een cocaïneverslaving. Drie andere slachtoffers zijn verslaafd aan alcohol. Daarnaast wordt wiet- en alcoholgebruik meermaals genoemd, ook buiten de groep waarbij sprake is van problematisch middelengebruik. Vier slachtoffers zijn op enig moment voor hun verslaving naar een verslavingskliniek gegaan.

Financiële problematiek

Bij tien van de twintig slachtoffers – waarover informatie over financiën aanwezig is – speelt financiële problematiek. Deze slachtoffers hebben allen schulden. Drie slachtoffers staan onder bewindvoering. Het hebben van schulden resulteert in financiële onzekerheid en bij één slachtoffer in het niet hebben van een zorgverzekering.

Naast de achterliggende problematieken is nagegaan of de slachtoffers contact hebben gehad met hulpverlening. Hebben ze hulp gezocht voor aanwezige problematiek? Voorbeelden van hulpverlening zijn psychologen, begeleiding bij een instelling voor verslavingszorg en begeleiding op het gebied van schulden of dakloosheid. Voor meer dan de helft van de slachtoffers is dit het geval (29 slachtoffers; 58 procent). Bij zeventien slachtoffers is deze informatie onbekend. Vier slachtoffers (8 procent) hebben voor zover bekend geen contact gehad met hulpverlening.

4.3 Eventuele politiecontacten van slachtoffers

Een van de onderzoeksvragen in dit onderzoek richt zich op de voorgeschiedenis van de slachtoffers wat betreft (eventuele) politiecontacten. Om dit in beeld te brengen is van alle 50 slachtoffers een overzicht van de BVH-mutaties opgevraagd tot drie jaar voorafgaand aan de dag van het fatale incident. In welke mate de

slachtoffers van de fatale politie-incidenten als verdachte en/of betrokkene van een incident⁹ voorkomen, is in tabel 4.4 weergegeven.

Tabel 4.4 – De mate waarin slachtoffers voorkomen in de politieregistraties als verdachte of betrokkene van een incident, tot drie jaar voorafgaand aan het fatale incident (n=50)

Politieregistraties als	n	%
Alleen verdachte	5	10
Verdachte en betrokkene	22	44
Alleen betrokkene	17	34
Komt niet voor	6	12
Totaal	50	100

Zes slachtoffers hebben in de drie jaar voor het fatale incident geen politieregistratie als verdachte of betrokkene van een incident. De ruime meerderheid (88 procent) komt in die periode wel ten minste één keer in de politieregistraties voor als verdachte van en/of betrokkene van een incident. Voor 54 procent van de slachtoffers geldt dat zij in de drie jaar voor het fatale politie-incident als verdachte van een incident staan geregistreerd, waarvan de meesten daarnaast als betrokkene. Een derde (34 procent) van de slachtoffers staat alleen geregistreerd als betrokkene. De kwalificatie ‘betrokkene’ houdt in dat het slachtoffer in ieder geval niet als verdachte wordt gezien. Goed om te vermelden, is dat de politie naast de rollen ‘betrokkene’ en ‘verdachte’ bijvoorbeeld ook de rollen ‘aangevers’, ‘getuigen’ en ‘slachtoffers’ onderscheidt. Deze registraties zijn buiten beschouwing gelaten.

Voor de 44 slachtoffers is nagegaan in relatie tot welk type incidenten zij de afgelopen drie jaar geregistreerd zijn. Dit is weergegeven in tabel 4.5 op het niveau van hoofdcategorieën.¹⁰

Tabel 4.5 – Type en aantal incidenten waarbij slachtoffers in de rol van verdachte en/of betrokkene geregistreerd staan (n=637)¹¹

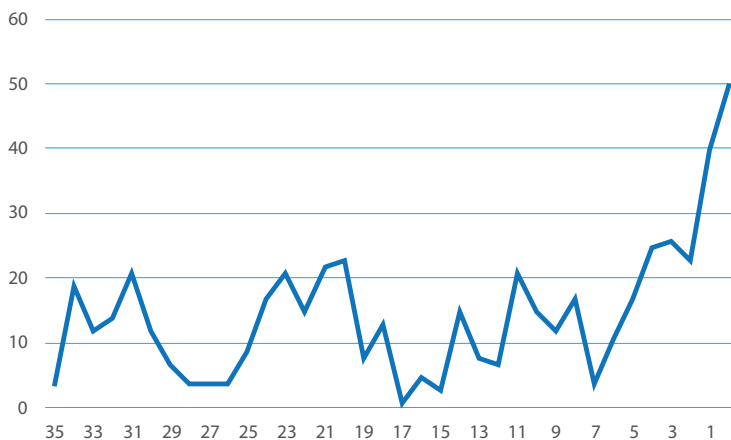
Soort incident volgens BVH-kwalificatie	Verdachte		Betrokkene	
	n	%	n	%
Vermogensincidenten	38	17	0	0
Vernielingen en openbareordeincidenten	79	36	211	50
Geweldsincidenten	51	23	73	17
Seksuele incidenten	1	0	0	0
Verkeersincidenten	27	12	16	4
Drugsincidenten	4	2	0	0
Wapenincidenten	8	4	0	0
Overige incidenten	10	5	119	28
Totaal	218	100	419	100

De politieregistraties van de slachtoffers van fatale politie-incidenten hebben vooral betrekking op incidenten die te relateren zijn aan vernielingen en openbareordeincidenten, gevolgd door gewelds- en vermogensincidenten. Wanneer gekeken wordt naar het in beeld komen bij de politie als betrokkene dan gaat het ook veelal om vernielingen en openbareordeincidenten. Ook zijn de slachtoffers in vergelijking met de andere incidentengroepen relatief vaak betrokken bij overige incidenten en geweldsincidenten.

Nadere analyse leert dat de slachtoffers in de afgelopen drie jaar gemiddeld 12,7 keer bij de politie geregistreerd staan in relatie tot een incident (als verdachte 4,4 keer en als betrokkene 8,4 keer).

Ten slotte hebben we gekeken naar het verloop in de politieregistraties door in te zoomen op het aantal incidenten tijdens de maanden voorafgaand aan het incident.

Figuur 4.4 – Het aantal incidenten (verdachte en/of betrokkene) in de maanden voor het fatale politie-incident in BVH¹²

Figuur 4.4 geeft een tijdlijn weer waarin het patroon van politiecontacten in de 36 maanden voorafgaand aan het fatale incident is weergegeven. Het betreft incidenten waarbij slachtoffers in de rol van betrokkene en/of verdachte geregistreerd staan. Bewust zijn beide rollen meegenomen, niet alleen de verdachtenrol, om een zo breed mogelijk beeld te schetsen. Ook incidenten waarbij slachtoffers als betrokkene staan geregistreerd zijn namelijk relevant, omdat dit bijvoorbeeld meldingen van burens of familie of andere gebeurtenissen rondom het slachtoffer kunnen betreffen.¹³

De tijdlijn start drie jaar voor het incident en eindigt de dag voor het incident. Het is opmerkelijk dat in de laatste zeven maanden voor het fatale incident het aantal incidenten waarin de slachtoffers als verdachte en/of betrokkene geregistreerd staan stijgt. Deze stijging zet – met een kleine daling twee maanden voor het incident – door tot een sterke piek in de maand voorafgaand aan het incident. Hieruit valt af te leiden dat politiecontacten frequenter worden in de aanloop naar het fatale politie-incident. We hebben ook gekeken of de aard van de incidenten voorafgaand aan de maanden van het fatale politie-incident verandert. Specifiek hebben we gekeken of de incidenten in de zeven maanden voor het politie-incident significant verschillen van de feiten in de periode langer dan zeven maanden tot het politie-incident (van 36 maanden tot 7 maanden). In de zeven maanden voor het fatale politie-incident worden slachtoffers significant vaker geregistreerd voor incidenten die te relateren zijn aan vernielingen en openbare-ordefeiten dan in de maanden daarvoor.¹⁴

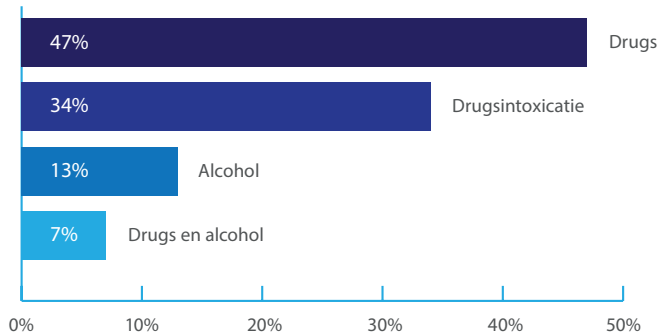
Ook maken we een onderscheid tussen personen die tijdens het fatale politie-incident verward gedrag laten zien en personen die dit niet doen. Hiervoor hebben we gekeken of slachtoffers die verward zijn vaker bij de politie in beeld komen dan niet-verwarde slachtoffers. In de laatste zeven maanden voor het fatale incident worden de meeste incidenten geregistreerd bij de groep ‘verwarde personen’ (86 procent). De verwarde personen komen in 62 procent van de geregistreerde incidenten voor in de periode van zeven maanden of langer voor het fatale incident. In de laatste zeven maanden komen zij in 38 procent van de incidenten voor. Dit is significant meer dan bij de niet-verwarde personen; deze personen komen in 23 procent van de geregistreerde incidenten voor in de laatste zeven maanden. Dit ten opzichte van 77 procent in de periode langer dan zeven maanden voor het incident. De personen die verward gedrag laten zien ten tijde van het fatale politie-incident komen dus in de zeven maanden voor het incident vaker bij de politie in beeld dan de niet-verwarde personen.

4.4 Het gedrag van slachtoffers tijdens fatale politie-incidenten

Om meer zicht te krijgen op het verloop van het incident hebben we gekeken naar het gedrag van het slachtoffer tijdens het fatale voorval.

Het valt op dat veel slachtoffers ten tijde van het incident alcohol en drugs hebben gebruikt. In 40 zaken is een toxicologisch onderzoek uitgevoerd op lichaamsmateriaal. Voor de tien zaken waarin geen onderzoek is uitgevoerd, is het onduidelijk of slachtoffers middelen hebben gebruikt. Onder de 40 slachtoffers waarbij een toxicologisch onderzoek is uitgevoerd, zijn er tien slachtoffers (25 procent) waarbij drugs en/of alcohol gebruik niet uit het onderzoek is gebleken. Het is mogelijk dat de tijd tussen het incident en het overlijden in sommige gevallen te lang is, waardoor middelen mogelijk zijn afgebroken. 30 slachtoffers (75 procent van de slachtoffers waarbij toxicologisch onderzoek is uitgevoerd) hebben ten tijde van het incident drugs en/of alcohol in hun bloed.

Figuur 4.5 – Middelengebruik door slachtoffers (in %, n=30)

De 30 slachtoffers waar middelengebruik is vastgesteld zijn voornamelijk onder invloed van drugs. Dit geldt voor veertien slachtoffers. Acht slachtoffers hebben cannabis gebruikt. Deze drug valt in de ‘downers’ categorie en zorgen voor een verdovend, kalmerend en ontspannend effect. Downers onderdrukken angstgevoelens en zorgen ervoor dat bewustzijn wordt gedempt.¹⁵ Ook hebben drie slachtoffers amfetamine gebruikt en drie slachtoffers cocaïne. Deze drugs vallen onder de categorie ‘uppers’ en hebben een stimulerend effect. Uppers geven energie en zorgen ervoor dat je alert bent. De bloeddruk, hartslag, ademhaling en lichaamstemperatuur stijgen als effect van deze drugs.¹⁶ Vijf van de veertien slachtoffers gebruiken een combinatie van uppers en downers.

Daarnaast zijn er tien slachtoffers waarbij drugsintoxicatie een (gedeeltelijke) doodsoorzaak is. Daarvan hebben zes slachtoffers een cocaïne intoxicatie en vier slachtoffers een amfetamine-intoxicatie.

Alcoholgebruik komt minder vaak voor bij slachtoffers tijdens een fataal politie-incident. Bij vier slachtoffers is alleen alcohol aangetoond in het bloed. Twee slachtoffers hebben een combinatie van alcohol en drugs gebruikt.

Daarnaast zijn er relatief veel slachtoffers die medicijnen gebruiken. Van de 40 slachtoffers waarbij een toxicologisch onderzoek is uitgevoerd, hebben er 15 medicijnen in hun bloed ten tijde van het incident. Zes slachtoffers gebruiken antipsychotica, zes slachtoffers gebruiken benzodiazepines en drie slachtoffers gebruiken antidepressiva, al dan niet in combinatie met elkaar. Zeven van de vijftien slachtoffers hebben naast medicijnen ook drugs en/of alcohol in hun bloed. In twee zaken krijgen de slachtoffers noodmedicatie toegediend. Hiertussen zitten kalmerende en slaapverwekkende middelen.

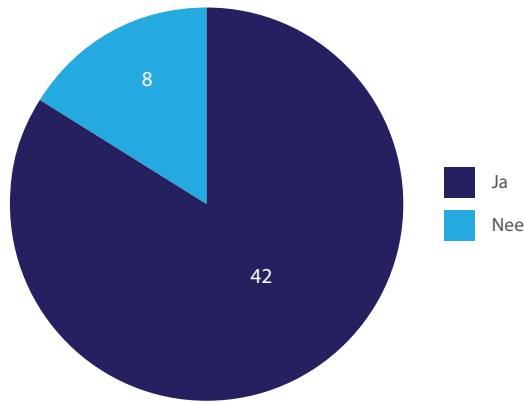
Tevens is gekeken naar het aantal slachtoffers dat verward gedrag laat zien ten tijde van het incident. De operationalisatie van ‘verward gedrag’ is te vinden in bijlage 5.

Personen met verward gedrag en de politie

Sinds 2011 wordt 'overlast door een verward persoon' door de politie genoteerd onder de code E33. De politie heeft bewust gekozen voor de term 'verward persoon' om geen diagnostiek te hoeven plegen. De criteria voor een E33-melding zijn ruim en de toekenning gebeurt ad-hoc (Koekkoek, 2019). Het aantal E33-meldingen is al jaren aan het stijgen en sinds 2012 zijn ze zelfs verdubbeld.¹⁷ Er bestaan grote verschillen tussen politie-eenheden, steden en gemeenten. Om meer inzicht te krijgen in de mensen waarover een E33-melding wordt gemaakt, heeft Poels (2019) onderzoek gedaan in Flevoland. In dit onderzoek is voor het eerst op persoonsniveau gekeken door informatie over desbetreffende personen binnen gemeenten, zorgaanbieders en andere partijen naast elkaar te leggen. Zodoende zijn de gegevens van de politie over deze persoon gekoppeld met gegevens uit het zorg- en sociaal domein. Uit het onderzoek komt naar voren dat een kleine groep mensen in de E33-meldingen vaker (vijf keer of meer) in beeld komt bij de politie, maar dat zij wel zorgen voor de meeste meldingen. Het grootste deel van de mensen heeft psychische zorg, of gehad in de laatste drie jaar. Dit geldt voornamelijk voor de groep die vaker in beeld komt. Daarnaast zijn bijna alle mensen wel ergens in beeld (geweest) bij een instantie. Poels (2019) rapporteert dat het grootste deel van de meldingen van 'bekenden' (familie, vrienden of derden) en onbekenden komt. Koekkoek (2019) heeft in een analyse van honderd E33-meldingen gekeken naar de situaties waarin de politie belandt. De politieambtenaren komen vooral personen met 'mentale onrust' tegen, gevolgd door mensen die 'personen lastigvallen'. Ook in het onderzoek van Poels (2019) komen deze twee gedragingen het vaakst voor. Koekkoek geeft daarnaast aan dat het verloop van een incident met een verward persoon een samenspel is tussen de burger en de politie. Hierbij is de variatie in politiehandelen groot en bijvoorbeeld afhankelijk van de (complexiteit van de) situatie, het aantal politieambtenaren ter plaatse en de aanwezigheid van eventuele andere professionals en omstanders.

Opvallend veel slachtoffers van fatale politie-incidenten zijn ten tijde van het incident op grond van onze operationalisatie te typeren als verward; 42 van de 50 slachtoffers (84 procent) zijn als zodanig te kenmerken.¹⁸ Voor de overige acht slachtoffers (16 procent) is dit niet aan de orde.

Figuur 4.6 – Verward gedrag ten tijde van het incident (n=50)

In de 42 zaken waarin het slachtoffer verward gedrag laat zien, komen mentale onrust, personen lastigvallen, overmatig middelengebruik, zorginstellingscontacten, overlast en onrust op straat veelvuldig voor.¹⁹ Onder mentale onrust vallen slachtoffers die psychotisch gedrag laten zien, zich bedreigd of onveilig voelen, automutileren of paranoïde gedachten hebben. Veel slachtoffers laten in het fatale politie-incident een van deze vormen van verward gedrag zien. Ook vallen slachtoffers personen lastig, zoals het aanspreken van mensen op straat, of het zorgen voor bureno- of geluidsoverlast. Deze overlast zorgt er meermaals voor dat de politie wordt ingeschakeld. Zoals hiervoor al besproken heeft driekwart van de slachtoffers ten tijde van het incident drugs of alcohol gebruikt. Bij een deel van deze slachtoffers wordt dit middelengebruik door getuigen opgevat als overmatig. Ook zorgen de slachtoffers die in een zorginstelling wonen voor overlast, zo zijn er enkele slachtoffers die weglopen uit zorginstellingen. Slachtoffers die voor onrust op straat zorgen, zijn bijvoorbeeld naakt of hebben een wapen in hun hand.

4.5 Naar een profiel: achtergronden en context

Om meer inzicht te geven in het gedrag van het slachtoffer ten tijde van het incident, introduceren we in de volgende paragraaf profielen van slachtoffers. Voordat we deze profielen bespreken, willen we de lezer eerst meenemen in de casuïstiek. De achtergronden en de context van de incidenten in onderhavige paragraaf vormen zo de opmaat voor paragraaf 4.6, de uiteindelijke slachtofferprofielen. Specifiek richt deze paragraaf zich op de aanleidingen van de fatale politie-incidenten. De voorgaande paragrafen laten zien dat onderscheid

te maken is tussen personen die tijdens het incident verward gedrag laten zien (n=42) en personen die dit niet laten zien (n=8). Omdat de aanleiding in de zaken van de acht niet-verwarde personen veelal overeenkomt, worden deze zaken in paragraaf 4.6 besproken. De aanleiding van de incidenten waarin de slachtoffers wel verward gedrag laten zien, is divers van aard. De verschillen hierin worden hierna verder toegelicht.

Zaken met een zorgaanleiding

In twaalf zaken is een duidelijke zorgaanleiding te onderscheiden, waarbij deze aanleiding in elf zaken voorafgaand aan het fatale politie-incident bij de politie bekend is.²⁰ Hieronder vallen zes zaken waarbij de politie ingeschakeld wordt ter assistentie van hulpverlening. De slachtoffers zijn in deze zaken allen patiënt. In drie van de twaalf zaken krijgt de politie een melding binnen van een persoon die een poging doet tot zelfmoord of -verwonding. Twee slachtoffers plegen uiteindelijk zelfmoord, ondanks pogingen van de politie om dit te voorkomen. In de derde zaak escaleert het incident en ontstaat er een confrontatie tussen het slachtoffer en de politie.

Hulpvragen

In enkele zaken komt naar voren dat familie, vrienden en/of derden rondom het slachtoffer voorafgaand aan het incident hulpvragen hebben uitgezet. Ook zijn er zaken waarin het slachtoffer zelf om hulp vraagt. Aangezien hulpvragen niet systematisch aan de orde komen in het onderzoek van de Rijksrecherche, kunnen slechts enkele voorbeelden gegeven worden en noemen we niet het exacte totale aantal zaken. In twee zaken geven familie, vrienden en/of derden expliciet aan dat zij bij diverse instanties hulpvragen hebben uitgezet. Zij vertellen dat ze hebben aangegeven dat er hulp voor het slachtoffer moet komen, omdat de situatie uit de hand loopt. Daarnaast zijn er twee zaken waarin de familieleden in de dagen voorafgaande aan het incident een melding hebben gedaan bij de politie. Zij melden dat het slachtoffer in een psychose zit. Ten slotte zijn er twee zaken waarin familieleden een vermissing van het slachtoffer aan de politie melden voorafgaand aan het fatale politie-incident. Wanneer het slachtoffer zelf om hulp vraagt, gebeurt dit op meerdere manieren. Zo laten enkele slachtoffers zichzelf in de dagen voor het incident vrijwillig opnemen in een instelling. Ook vertellen enkele slachtoffers hun familieleden of vrienden dat ze hulp nodig hebben. Eén slachtoffer belt zelf de politie om te vertellen dat hij of zij hulp nodig heeft.

In een van de twaalf zaken belt het slachtoffer zelf de politie. Het slachtoffer geeft aan dat hij of zij hulp nodig heeft. Ook deze zaak eindigt in een confrontatie tussen de politie en het slachtoffer. Daarnaast start één van de twaalf zaken met een melding van onwelwording. Ten slotte leidt de signalering van een verward persoon in een van de twaalf zaken tot opschaling vanwege zelfverwonding. In deze zaak is de zorgaanleiding niet vooraf bekend bij de politie. De zelfverwonding is de zorgaanleiding voor het verzoek tot extra ondersteuning van collega's. In vier van de twaalf zaken die starten met een zorgaanleiding hebben de slachtoffers een wapen.

Zaken met verwardheid als aanleiding

Hoewel 42 slachtoffers verward gedrag laten zien ten tijde van het fatale politie-incident, komt deze verwardheid niet altijd naar voren in de melding. Zoals eerder vermeld, krijgt de politie in twaalf zaken een melding over een verward persoon. In twee zaken pleegt het slachtoffer zelfmoord. Deze twee zaken zijn hiervoor beschreven. Er resteren tien zaken waarbij de politie voorafgaand aan de interactie op de hoogte is van de verwardheid van het slachtoffer.

De tien zaken kennen een grote variatie in de gedragingen van het slachtoffer en het politiehandelen. Hierdoor is het verloop van de incidenten zeer divers. In vijf meldingen zorgt het slachtoffer voor onrust op straat. Hieronder valt het uitkleden/aanstootgevend gedrag, zoals naakt over straat lopen en het hebben van een gevaarlijk voorwerp in het openbaar. Daarnaast zijn er drie meldingen waarbij het slachtoffer personen lastigvalt en twee meldingen waarbij het slachtoffer agressie vertoont. In twee van de tien zaken die starten met een melding van een verward persoon, heeft het slachtoffer een wapen.

Zaken met overmatig middelengebruik als aanleiding

In 3 van de 42 zaken krijgt de politie een melding dat er sprake is van overmatig middelengebruik bij het slachtoffer. Hierbij gaat het in alle drie de zaken om een slachtoffer dat dronken is. Het verloop van het incident verschilt. In een zaak is er sprake van een confrontatie, in een zaak vlucht het slachtoffer van de politie weg en in een zaak is het slachtoffer niet in staat om te reageren. De slachtoffers hebben allen geen wapen.

Zaken met een conflict als aanleiding

In 4 van de 42 zaken krijgt de politie een melding binnen dat er sprake is van een conflict tussen het slachtoffer en derden. In twee van de vier zaken betreft het

een conflict tussen de partner en het slachtoffer. Er is onder andere sprake van huiselijk geweld. Daarnaast is er in een zaak sprake van een gewapend conflict. Het verloop van deze incidenten is tevens divers. De slachtoffers komen allen in confrontatie met de politie. Eén slachtoffer laat zelfdestructief gedrag zien en pleegt zelfmoord. Drie van de vier slachtoffers hebben een wapen ten tijde van het incident.

Zaken met een aanhouding als aanleiding

Hoewel in 4 van de 50 zaken sprake is van een geplande aanhouding, gebeurt dit in drie zaken bij een slachtoffer dat tijdens het incident verward gedrag laten zien. In twee van deze drie zaken wordt het slachtoffer aangehouden voor een zwaar misdrijf, in een zaak voor een lichter delict. In de drie zaken belanden de politie en het slachtoffer in een zware confrontatie, waarbij de slachtoffers zich agressief verzetten. In twee van deze drie zaken heeft het slachtoffer een wapen.

'Suicide by cop'

In 2 van de 42 zaken is er sprake van een 'suicide by cop'. Hierbij is volgens Parent en Verdun-Jones (1998) sprake als een slachtoffer de politie 'uitdaagt' om hem/haar dood te schieten; *'victim-precipitated homicide refers to killings in which the victim is a direct, positive precipitator of the incident. It is essentially an act of suicide, where an individual engages in a calculated life-threatening criminal incident in order to force a police officer or other person to use deadly force'*. De slachtoffers in deze twee zaken hebben een andere intentie dan wordt aangenomen door de politie omdat de betrokken politieambtenaren schieten uit een gevoel van bedreiging. Eén slachtoffer heeft een wapen.

Zaken met agressie en wapens als aanleiding

In 7 van de 42 zaken spelen agressie, wapens en verdacht gedrag een grote rol. In vier zaken vormt vernieling de aanleiding van het politiehandelen. De politie krijgt meldingen van slachtoffers die diverse voorwerpen/ruimtes vernielen. Daarnaast zijn er drie slachtoffers waarvan hun wapenbezit de voornaamste aanleiding vormen voor de confrontatie. Vier van de zeven slachtoffers hebben een wapen.

Onduidelijke zaak

In één zaak is het slachtoffer opgesloten in een politiecel, op verdenking van het plegen van het delict. Voor de politie is er voor dit slachtoffer geen indicatie van zorg. Het slachtoffer pleegt zelfmoord.

4.6 Slachtofferprofielen

Om dieper in te gaan op het gedrag van de slachtoffers ten tijde van het incident, hebben we op basis van het gedrag een profiel gemaakt. Dit gedrag is beschreven vanuit het slachtoffer, maar heeft deels ook betrekking op zijn of haar reactie na interactie met de politie. Het verloop van een fataal politie-incident wordt beïnvloed door de interactie tussen het slachtoffer en de betrokken politieambtenaren. Hoewel het gedrag van de betrokken politieambtenaren niet is meegenomen in dit onderzoek, speelt de interactie tussen slachtoffer en agent wel een rol bij het gedrag van het slachtoffer. Dit proberen we terug te laten komen in de profielschetsen. De profielen van slachtoffers worden aan de hand van geanonimiseerde casussen geïllustreerd.

Binnen de profielen van slachtoffers zijn twee hoofdprofielen te onderscheiden. Ten eerste is dat het profiel van het slachtoffer dat voorafgaand aan en/of tijdens het incident verward gedrag laat zien en daardoor in beeld komt bij de politie. Het gaat hier om 42 slachtoffers. Ten tweede gaat het om het profiel van het slachtoffer dat niet verward is, maar door het overtreden van regels in beeld komt bij de politie.

Hoofdprofiel 1: verwarde slachtoffers (n=42)

De meeste slachtoffers vallen onder dit slachtofferprofiel. Bij deze slachtoffers bestaat veelal het vermoeden dat zij in een psychose zitten ten tijde van het incident. Bijna alle slachtoffers hebben psychische en gedragsproblematiek (respectievelijk 91 en 95 procent). Ook hebben bijna alle slachtoffers eerder contact gehad met hulpverlening (89 procent). Veelal is er sprake van multiproblematiek. In sommige gevallen verblijven deze slachtoffers in een instelling.

Het profiel van het verwarde slachtoffer kent twee subprofielen: verwarden wiens gedrag tot uiting komt in aggressief gedrag in de interactie met de politie (profiel 1a) en verwarden die tijdens het incident zelfdestructief gedrag gaan vertonen (profiel 1b). We bepreken beide subprofielen afzonderlijk.

Subprofiel 1a: verwarde slachtoffers die in de interactie met de politie agressief gedrag laten zien/vertonen (n=34)

Bij slachtoffers die agressief gedrag in de interactie met de politie vertonen, bestaat bij agenten vaak de indruk dat er sprake is van een psychose. Bijna al deze slachtoffers hebben psychische en gedragsproblematiek. Ook hebben de meeste slachtoffers eerder contact gehad met hulpverlening. Veelal is er sprake van multiproblematiek. In sommige gevallen verblijven deze slachtoffers in een instelling. Bij een deel van deze verwarden komt in eerste instantie geen agressie

tegen zichzelf of anderen voor, maar ontstaat (hevig) verzet na pogingen van de politie om ze onder controle te brengen/houden. In twee gevallen is er tevens sprake van vluchtgedrag. Hierbij rennen de slachtoffers weg wanneer politieambtenaren ze willen aanhouden. Ten slotte hebben 14 van deze 34 slachtoffers een wapen bij zich ten tijde van het incident.

Casus verward slachtoffer die agressief is tijdens de interactie met de politie (subprofiel 1a)

In de ochtend krijgt de politie een melding van een persoon die met een wapen op straat loopt en mensen aanvalt. Er gaan drie politieagenten op de melding af. Eenmaal roepen zij dat het slachtoffer het wapen moet laten vallen. Het slachtoffer komt gillend en met een verwilderd gezicht op de agenten afrennen met het wapen boven het hoofd. Er worden zeven schoten gelost. Het slachtoffer blijkt gediagnosticeerd te zijn met schizofrenie en er is sprake van multiproblematiek. Er zijn medicijnen voorgeschreven, maar deze neemt het slachtoffer niet in. Het slachtoffer heeft geen drugs gebruikt. Een familielid geeft aan: 'ik heb zo vaak om hulp gevraagd, maar niemand deed iets'.

Subprofiel 1b: verwarde slachtoffers die zelfdestructief gedrag vertonen (n=8)

De tweede groep bestaat uit slachtoffers met verward gedrag die uitsluitend destructief gedrag richting zichzelf laten zien. Acht slachtoffers kunnen tot dit subprofiel worden gerekend. Slachtoffers die zelfdestructief gedrag laten zien, zijn vaak bezig met een poging tot zelfmoord. Ze kennen veelal psychische en woon- en leefproblematiek. Gedragsproblematiek lijkt bij deze slachtoffers minder aan de orde. Twee derde van deze slachtoffers heeft eerder contact gehad met hulpverlening. Het politieoptreden staat bij deze groep vooral in het teken van het behoeden van het slachtoffer voor zichzelf. Drie van de vier vrouwelijke slachtoffers van fatale politie-incidenten vallen onder deze groep.

Casus verward slachtoffer dat zelfdestructief gedrag vertoont (subprofiel 1b)

In de ochtend krijgt de politie een melding dat een persoon in een woning zichzelf aan het verwonden is met een mes. Vier politieagenten gaan op de melding af. In het huis treffen zij een man aan die zichzelf aan het snijden is. De man is onder invloed van drugs en reageert niet op de aanwijzingen van de politie. Hij spreekt geen Nederlands.

De politie probeert het slachtoffer in het Engels te overtuigen om het wapen neer te leggen. Er wordt een schildprocedure ingezet, maar deze is niet effectief. Vervolgens wordt het slachtoffer in de knie geschoten in de hoop dat het mes uit zijn hand valt. Het mes wordt van het slachtoffer afgepakt. Het slachtoffer overlijdt echter vlak nadat het mes is afgepakt. Achteraf blijkt dat het slachtoffer vlak voor het incident slecht nieuws heeft gekregen in de privésfeer.

Hoofdprofiel 2: niet-verwarde slachtoffers (n=8)

Het tweede hoofdprofiel dat is te onderscheiden is de groep slachtoffers die geen verward gedrag vertoont. Bij deze groep komt geen psychische problematiek naar voren. Zeven van de acht slachtoffers kennen wel gedragsproblematiek ten tijde van het incident. Ook lijkt er bij deze slachtoffers vaker sprake van problematisch middelengebruik.

Deze groep komt veelal bij de politie in beeld omdat ze regels overtreden. In de interactie met de politie escaleert het incident vervolgens, bijvoorbeeld omdat deze slachtoffers (in vier gevallen) op hoge snelheid wegvluchten na een verkeers-overtreding en daardoor verongelukken.

Casus niet-verward slachtoffer (hoofdprofiel 2)

Een bestuurder negeert een stopteken van politieambtenaren tijdens een alcoholcontrole in de vroege ochtend. De politieambtenaren besluiten het slachtoffer te achtervolgen met twee opvallende politievoertuigen. Wanneer het slachtoffer een ander voertuig met hoge snelheid probeert in te halen, komt een van de politievoertuigen vanuit tegenovergestelde richting. Hierdoor kan het slachtoffer de andere bestuurder niet inhalen en botst hij tegen de achterkant van het voertuig. Het slachtoffer overlijdt ter plekke.

Twee van de acht slachtoffers zijn te omschrijven als geweldplegers. Daarnaast plegen de laatste twee niet-verwarde slachtoffers een ander misdrijf. Voor deze slachtoffers is het niet mogelijk om een casus te presenteren, vanwege de herleidbaarheid tot de incidenten.

Eindnoten

1. In 34 van de 50 Rijksrecherche onderzoeken is een familierechercheur ingeschakeld.
2. Bron: CBS (2021, 1 augustus).
3. Bron: CBS/RTL Nieuws.
4. Bron: CBS, 2021b.
5. Bron: CBS, 2021c.
6. Zie noot 5.
7. Zoals een GGZ-kliniek of een PAAZ afdeling.
8. De operationalisatie van de onderscheiden vormen van achterliggende problematiek is te vinden in bijlage 5.
9. Het betreft hier incidentregistraties, geen veroordelingen voor strafbare feiten.
10. In bijlage 6 staat een toelichting op de hoofdcategorieën in BVH.
11. Het betreft hier incidentregistraties, geen veroordelingen voor strafbare feiten.
12. Zoals ook al eerder aangegeven vormen incidentregistraties, niet uiteindelijke veroordelingen, de basis voor deze figuur. Een incidentregistratie hoeft nog geen veroordeling te betekenen, zeker niet als een persoon in de rol van betrokkene staat geregistreerd.
13. Voor de volledigheid staat figuur 4.4 in bijlage 4 uitgesplitst naar de verschillende rollen van slachtoffers in een incident.
14. In de 36 maanden tot en met 8 maanden voor het incident betreft het 42 procent van de registraties vernielingen en misdrijven tegen openbare orde tegenover 52 procent in de 7 maanden voor het incident, significantieniveau $p < .05$.
15. Bron: Jellinek (n.d.).
16. Zie noot 15.
17. Bron: Nationale Politie (2018).
18. Zie bijlage 5 voor de operationalisatie van verward gedrag.
19. Deze categorisering van verward gedrag is overgenomen uit het onderzoek van Poels (2019).
20. In Rijksrecherchedossiers wordt niet systematisch naar zorgaanleidingen gekeken. Daarom kunnen we geen exact aantal zorgaanleidingen uit de 50 zaken herleiden.

5

Conclusie en reflectie

In dit laatste hoofdstuk – dat te lezen is als een samenvatting – staan we stil bij de achtergronden van het onderzoek en de belangrijkste resultaten. We sluiten het hoofdstuk af met een reflectie, waarin we de onderzoeksresultaten in een breder kader plaatsen.

5.1 Achtergrond en opzet van het onderzoek

In deze paragraaf wordt teruggekeken op hoofdstuk 1 en 2 van het onderzoek, waarin de achtergrond en opzet van het onderzoek zijn beschreven.

Fatale politie-incidenten

Wanneer een persoon overlijdt binnen de context van een politieoptreden, is er sprake van een zogenaamd fataal politie-incident. In Nederland is het uitvoeren van strafrechtelijk onderzoek naar deze incidenten bij de Rijksrecherche belegd, waarbij het optreden van de politie in kaart wordt gebracht. Fatale politie-incidenten hebben diepe impact op de levens van nabestaanden en betrokkenen en zorgen regelmatig voor maatschappelijke discussie.

Een gebrek aan onderzoek

Er bestaat mondiaal weinig onderzoek naar fatale politie-incidenten. De literatuur in ons land richt zich vaker op politiegeweld (zie o.a. Kuin, Kriek en Timmer, 2020). Er is één onderzoek dat zich richt op fatale politie-incidenten, de studie van Thoonen, Keubat en Duijst (2015). In dit hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen – waar mogelijk – gespiegeld aan de beschikbare literatuur. Doordat er weinig studies zijn uitgevoerd, is er beperkt zicht op patronen bij fatale politie-incidenten. De maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie van het onderwerp maakt het van belang om hier meer zicht op te krijgen. Het onderzoek richt

zich in hoofdzaak op de achtergrond van de slachtoffers en niet op de interactie tussen slachtoffer en politie.

Onderzoeksvragen

In dit onderzoek luidt de probleemstelling als volgt: *“Welke patronen zijn waar te nemen bij fatale incidenten die binnen de context van politieoptreden plaatsvinden en waar de Rijksrecherche onderzoek naar heeft uitgevoerd?”* uitgewerkt in twee onderzoeksvragen: *“Wat zijn de kenmerken en achtergronden van de slachtoffers?”* en *“In hoeverre speelt de voorgeschiedenis van de persoon een rol in de aanloop en het verloop (context) van het fatale incident?”*

Onderzoeksmethoden

Om inzicht te krijgen in eventuele patronen bij fatale politie-incidenten is een dossieranalyse uitgevoerd op de dossiers van de Rijksrecherche. In deze analyse zijn alle 50 fatale politie-incidenten – die plaats hebben gevonden tussen januari 2016 en augustus 2020 en waarnaar door de Rijksrecherche onderzoek is gedaan – meegenomen. In de 35 zaken waarin een familierechercheur is ingezet, hebben we een vragenformulier uitgezet bij familierechercheurs om extra informatie te verkrijgen. Ook is een BVH-analyse uitgevoerd waarbij de BVH-mutaties van alle 50 slachtoffers zijn opgevraagd tot drie jaar voorafgaand aan het fatale incident.

Het onderzoek kent elementen van kwantitatief onderzoek, maar is vooral te kenmerken als een kwalitatieve zoektocht naar de achtergrond van slachtoffers van fatale incidenten.

5.2 De belangrijkste bevindingen

In deze paragraaf gaan we in op de belangrijkste bevindingen van het onderzoek. Een belangrijke opmerking vooraf is hier op zijn plaats. In het onderzoek naar fatale politie-incidenten zijn 50 zaken geanalyseerd over de periode 2016 tot en met augustus 2020. De bevindingen die we hier beschrijven hebben alleen betrekking op deze zaken en zijn op geen enkele wijze te generaliseren naar toekomstige fatale incidenten.

Een (eenmalige) stijging in 2020

Ten opzichte van de vier voorgaande jaren zien we in 2020 een stijging in het aantal fatale politie-incidenten. Waar in 2016 tot en met 2019 elk jaar negen of tien slachtoffers overlijden, kent heel 2020 zestien incidenten. In de volgende jaren zal blijken of deze stijging eenmalig is of doorzet.

Openbaar en overdag

De meeste fatale politie-incidenten vinden doordeweeks en overdag plaats op een openbare weg of in een openbare ruimte. Dit is anders dan eerder onderzoek naar politiegeweld in brede zin (Kuin, Kriek & Timmer, 2020); dit politiegeweld vindt vooral 's nachts en in het weekend plaats. Fatale politie-incidenten vinden verder plaats in woningen, politiebureaus en instellingen.

De melding als startpunt van het politieoptreden

Nog niet eerder is onderzocht wat de aanleiding van het politieoptreden is in fatale incidenten. Uit onze analyse komt naar voren dat het politieoptreden in 70 procent van de incidenten start bij een melding. In de onderzoeksperiode gaat het in een derde van de meldingen om verwarde personen. Overige aanleidingen zijn signalering (ter plekke gedaan door de politie), assistentie van hulpverlening en een geplande aanhouding.

Geweldsmiddelen

Tijdens de fatale politie-incidenten worden er gemiddeld twee geweldsmiddelen door de politie toegepast. In bijna de helft van de incidenten gebruikt de politie controletechnieken. Hierop volgen het slaan, schoppen en/of tegen de grond werken, het gebruik van een vuurwapen, pepperspray, de wapenstok, de politie-hond, overige geweldsmiddelen en de taser. De twee meest ingezette geweldsmiddelen in fatale politie-incidenten, controletechnieken en slaan, schoppen en/of tegen de grond werken, vallen onder fysiek geweld. Uit het onderzoek van Kuin, Kriek en Timmer (2020) blijkt dat de politie fysiek geweld ook het vaakst toepast in algemene geweldsregistraties. Het meest gebruikte geweldsmiddel in algemene geweldsregistraties lijkt dus overeen te komen met dat van fatale politie-incidenten.

In 42 procent van de onderzochte incidenten is het slachtoffer bewapend. De meeste bewapende slachtoffers dragen een mes. Voor de politie is het zichtbaar beschikken over een wapen bij een slachtoffer een gevaarsindicatie; dit geeft direct aanleiding tot afstand houden en een mogelijke inzet van politiegeweldsmiddelen om de situatie beheersbaar te maken of te houden.

Het overlijden van slachtoffers

Bij vijf slachtoffers is geen sectie uitgevoerd en is de doodsoorzaak vastgesteld op basis van een uitwendige schouwing door een schouwarts. Verder is voor vier slachtoffers alleen het voorlopige sectieverslag aanwezig, hoewel het definitieve verslag mogelijk wel in handen van de officier van justitie is gekomen, maar dan

na het sluiten van het Rijksrechercheonderzoek. Ook bleek het voor de onderzoekers niet mogelijk om voor twee slachtoffers het (volledige) sectieverslag in te zien.

Voor zover bekend, overlijden de slachtoffers veelal ter plekke en aan de gevolgen van een of meerdere schotwonden. Voor 16 procent van de slachtoffers blijft de doodsoorzaak onbekend en 56 procent van de slachtoffers overlijdt aan een enkelvoudige doodsoorzaak. Het overlijden van 28 procent van de slachtoffers kent een meervoudige oorzaak, zoals een combinatie van intoxicatie en een geagiteerd delier. In de studie van Thoonen, Keubat en Duijst (2015) met een vergelijkbare onderzoekspopulatie, blijft voor 30 procent van de slachtoffers de doodsoorzaak onbekend. Ook zien zij iets meer slachtoffers die overlijden aan intoxicatie (18 procent ten opzichte van 12 procent in deze studie).

Een vergelijking met de Nederlandse bevolking

Wie zijn de slachtoffers van fatale politie incidenten? Het merendeel van de slachtoffers is man en de gemiddelde leeftijd is 36 jaar. In vergelijking met de Nederlandse bevolking zien we een oververtegenwoordiging van het aantal slachtoffers met een niet-westerse migratieachtergrond. Dit komt overeen met de analyse van het CBS (2021) waaruit blijkt dat geweldstoepassing door politieambtenaren personen met een niet-westerse migratieachtergrond onevenredig treft. Ook hebben slachtoffers minder vaak een relatie, wonen minder vaak samen en hebben minder vaak een baan. Slachtoffers zijn juist vaker dakloos en wonen vaker in een instelling dan de gemiddelde Nederlander bevolking. In een breder kader lijken fatale incidenten dus relatief vaker bij personen met een lagere sociaal-economische en maatschappelijke status voor te komen, veelal in grotere steden.

Een ander slachtofferprofiel

De slachtoffers van fatale politie-incidenten lijken apart te staan van slachtoffers van politiegeweld. Politiegeweld lijkt vooral voor te komen in relatie tot uitgaanspubliek; het vindt 's nachts plaats, vooral in het weekend en er zijn vaak meerdere 'mannelijke verdachten in de leeftijd 18 tot en met 27 jaar betrokken' (Kuin, Kriek & Timmer, 2020). De slachtoffers van fatale politie-incidenten zijn gemiddeld ouder, komen vaak overdag en doordeweeks met de politie in aanraking en het zijn – op een enkeling na – eenlingen. Ook lijkt er bij politiegeweld meer sprake te zijn van signalering door de politie, terwijl de politie over de slachtoffers van de fatale incidenten veelal een melding binnenkrijgt.

Kwetsbare verwarde mensen

De slachtoffers van fatale politie-incidenten zijn uiterst kwetsbare mensen. Veel van hen lukt het niet om mee te draaien in de maatschappij. Een schrijnend aantal slachtoffers valt uit door ernstig middelenmisbruik, psychische, woon- en relatie-, gedrags- en/of financiële problematiek. Zo laat een groot deel van de slachtoffers (82 procent) ten tijde van het incident verward gedrag zien. Dit is een hoger percentage dan in voorgaande studies is gevonden (Controle Alt Delete, 2019; Kuin, Kriek & Timmer, 2020).¹ De slachtoffers hebben mentale onrust, vallen personen lastig, zorgen voor overlast in zorginstellingen, voor onrust op straat en hebben overmatig middelen gebruikt. In dit onderzoek is ook voor het eerst gekeken naar eventuele achterliggende problematiek bij slachtoffers van fatale politie-incidenten. Bij een aanzienlijk deel van de slachtoffers is sprake van multiproblematiek (84 procent). Deze slachtoffers hebben ten tijde van het incident meer dan één achterliggend probleem in één of meer van de verschillende domeinen: ernstig middelenmisbruik, psychische, woon- en relatie-, gedrags- en/of financiële problematiek. Meer dan de helft van de slachtoffers (58 procent) heeft eerder contact gehad met hulpverlening.

Frequenter politiecontact in de aanloop naar het incident

In dit onderzoek is ook voor het eerst gekeken naar een eventuele voorgeschiedenis van slachtoffers van fatale politie-incidenten als het gaat op politiecontacten. Een groot deel van slachtoffers komt in de drie jaren voorafgaand aan het incident in contact met de politie. Bijna negen op de tien (88 procent) staat ten minste een keer geregistreerd als verdachte of betrokkene bij een misdrijf in deze drie jaar. De politieregistraties betreffen voornamelijk vernielingen en openbare ordeincidenten. Gemiddeld staan de slachtoffers – in de periode van drie jaar – 12,7 keer bij de politie geregistreerd in relatie tot een misdrijf.

Een opvallend resultaat is dat de politiecontacten frequenter worden in de aanloop naar het fatale politie-incident. In de zeven maanden voor het incident staan de slachtoffers significant vaker geregistreerd voor vernielingen en misdrijven tegen de openbare orde dan in de maanden daarvoor. Slachtoffers die ten tijde van het incident verward gedrag laten zien, staan significant vaker geregistreerd in de zeven maanden voor het incident dan slachtoffers die geen verward gedrag laten zien.

Middelengebruik

De slachtoffers van fatale politie-incidenten zijn ten tijde van het incident vaak onder invloed van drugs en/of alcohol (75 procent). Het grootste deel van deze slachtoffers heeft drugs gebruikt. Alcoholgebruik komt in mindere mate voor. Achtendertig procent van de slachtoffers heeft ten tijde van het incident medicijnen ingenomen.

Een poging om te komen tot slachtofferprofielen

Ten slotte is in dit onderzoek een profiel gepresenteerd van de slachtoffers ten tijde van het fatale politie-incident. De slachtoffers zijn in twee hoofdprofielen te verdelen, de slachtoffers die ten tijde van het incident verward gedrag laten zien (n=42) en de slachtoffers die geen verward gedrag laten zien (n=8).

Het eerste hoofdprofiel van de verwarde slachtoffers is vervolgens nog op te delen in verwarde slachtoffers die in de interactie met de politie agressief gedrag vertonen (n=34) en verwarde slachtoffers die zelfdestructief gedrag vertonen (n=8). Het tweede hoofdprofiel bestaat uit niet-verwarde slachtoffers die door het overtreden van regels in aanraking met de politie komen.

5.3 Reflectie van de onderzoekers

Tijdens dit onderzoek hebben we de verhalen van 50 fatale politie-incidenten en evenzoveel slachtoffers leren kennen. Stuk voor stuk zijn dit schrijnende verhalen, waarvan de gevolgen een enorme weerklank kennen bij nabestaanden en de maatschappij. Dit onderzoek heeft een eerste kwantitatief, maar vooral kwalitatief beeld geschetst van de patronen, de context en de slachtoffers van fatale politie-incidenten. Het is van belang om aan te stippen dat onduidelijk is of de 50 incidenten uit 2016-2020 prototypisch zijn voor eerdere en toekomstige fatale zaken.

Daarnaast is het van belang te benadrukken dat dit onderzoek zich alleen heeft gericht op slachtoffers, terwijl het verloop van een fataal politie-incident beïnvloed wordt door een samenspel tussen slachtoffer en politieambtenaar. Onderzoek naar eventuele patronen in de interactie tussen de politie en de slachtoffers zou extra inzicht kunnen geven in het verloop van fatale politie-incidenten. Wij hopen echter dat onderhavig onderzoek kan dienen als een beginpunt voor meer inzicht in de praktijk van de aanloop en het verloop van dit soort incidenten.

Om enige input te geven voor het effectueren van dit inzicht willen we ter afsluiting nog enkele bevindingen delen die als eerste indicaties voor vervolgonderzoek kunnen gelden.

Ten eerste zijn we in dit onderzoek meerdere patronen tegengekomen die eerste indicaties geven dat subgroepen burgers eventueel oververtegenwoordigd zijn onder de slachtoffers van fatale politie-incidenten. Zo is er sprake van een overrepresentatie van het aantal slachtoffers met een niet-westerse migratieachtergrond in de 50 fatale politie-incidenten, in vergelijking met de algemene bevolkingsstatistieken. Grootschaliger onderzoek zal echter moeten uitwijzen of deze overrepresentatie voor een grotere subgroep geldt of alleen voor deze groep slachtoffers van fatale incidenten. Hier wreekt zich in onderzoeksmatige zin het gegeven dat dergelijke incidenten weinig voorkomen. Een suggestie van onze kant is daarom om grootschaliger onderzoek vorm te geven door ook niet-dodelijke incidenten in de interactie met de politie in onderzoek te betrekken. Een alternatieve onderzoekssuggestie voor onderzoek op grotere schaal is om een vergelijkend onderzoek uit te voeren naar enerzijds de afloop van incidenten waarin de politie intervenieerde en anderzijds de afloop van incidenten waar de politie de interventie overliet aan andere hulpverlenende instanties.

Ten tweede zien we dat de slachtoffers van fatale politie-incidenten zeer kwetsbare mensen zijn. Bij een groot deel van de slachtoffers is sprake van multi-problematiek, eerdere politiecontacten en verward gedrag ten tijde van het incident. Ook zijn veel slachtoffers onder invloed. We zien mogelijkheden voor de praktijk om meer in te spelen op deze doelgroep. Voor deze specifieke doelgroep zou in kwalitatief, meer kleinschalig onderzoek nader bekeken kunnen worden of de samenwerking tussen de politie en de zorg kan leiden tot snellere of eerdere inzet van hulpverlening in plaats van direct te kiezen voor politioptreden. De vervolgvraag is dan hoe een dergelijke samenwerking het beste vormgegeven kan worden.

Het derde punt ligt in het verlengde van het tweede. We zien bij de aanleiding van het politioptreden bij fatale incidenten het patroon dat 70 procent van de incidenten begint met een melding. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld geweldsincidenten in het uitgaanscircuit, waarbij signalering vaker een aanleiding vormt. In het licht van deze bevinding zien we mogelijkheden voor het verbeteren van de informatiepositie van de politie voorafgaand aan fatale incidenten. Met name tijdens het aanrijden na een melding kan dit de betreffende politiefunctionarissen van belangrijke achtergrondinformatie voorzien, vooral als het om kwetsbare

personen gaat. Het in deze fase maken van verbinding met een zorgverlener om gezamenlijk op te trekken wanneer er sprake is van een kwetsbare persoon, lijkt ook voor de hand te liggen. In 44 procent van de fatale politie-incidenten is de politie ervan op de hoogte dat de melding een kwetsbaar persoon betreft. Ook dit punt kan mogelijk uitgewerkt worden in kwalitatief vervolgonderzoek.

Ten vierde zien we een duidelijk patroon in de hoeveelheid politiecontacten in de jaren voor het fatale politie-incident, met een forse toename in de aanloop naar het incident. Zeven maanden voorafgaande aan het incident komen slachtoffers vaker bij de politie in beeld voor vernielings- en openbareordeincidenten dan in de maanden daarvoor. Slachtoffers die ten tijde van het incident verward gedrag laten zien, komen significant vaker in contact met de politie tijdens deze zeven maanden dan slachtoffers die geen verward gedrag laten zien. Dit is een indicatie dat een kwetsbaar persoon steeds meer grensoverschrijdend gedrag in de openbare ruimte vertoont en daarmee onder de aandacht van de instanties kan komen. Om beter te anticiperen op deze momenten van oplopende incidenten kan het van belang zijn dat hulpverlenende instanties juist aan de subgroep verwarde personen in deze escalatieperiode extra aandacht schenken. Een proef, met een daaraan gekoppelde evaluatie, kan hierin de nodige inzichten verschaffen.

Eindnoot

1. Omdat 'verward gedrag' geen eenduidige definitie kent, kan het verschil in percentages ook mogelijk worden verklaard door een verschil in operationalisatie.

Geraadpleegde bronnen

American Psychiatric Association (2020). *Position statement on concerns about use of the term “Excited Delirium” and appropriate medical management in out-of-hospital contexts*. Geraadpleegd via: <https://www.psychiatry.org/about-apa/read-apa-organization-documents-and-policies>.

Angiolini, D.E. (2015). *Deaths and serious incidents in police custody*. Geraadpleegd via: <https://www.gov.uk/government/publications/deaths-and-serious-incidents-in-police-custody>

Byard, R. W. (2017). Ongoing issues with the diagnosis of excited delirium. In: *Forensic Science, Medicine and Pathology*, 2(14), 149-151.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2021, 1 augustus). *Hoeveel mensen met een migratieachtergrond wonen in Nederland?* Geraadpleegd via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/dossier-asiel-migratie-en-integratie/hoeveel-mensen-met-een-migratieachtergrond-wonen-in-nederland>.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2021a). *Kenmerken betrokkenen GDPA-incidenten (excl. groepsinzet)*. Geraadpleegd via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2021/15/kenmerken-betrokkenen-gdpa-incidenten--excl-groepsinzet-->

Centraal Bureau voor de Statistiek (2021b). *Huishoudens nu*. Geraadpleegd via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/woonsituatie/huishoudens-nu>.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2021c). *Werkenden*. Geraadpleegd via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-arbeidsmarkt/werkenden>.

Controle Alt Delete (2019, 10 december). *Helpt overleden arrestanten vertoonde 'verward gedrag'*. Geraadpleegd via: <https://controlealtdelete.nl/blog/helpt-overleden-arrestanten-vertoonde-verward-gedrag>.

Controle Alt Delete (2020). *Hoe vaak komen agenten voor de rechter?* Geraadpleegd via: <https://controlealtdelete.nl/dossier/hoe-vaak-komen-agenten-voor-de-rechter>.

GGD Amsterdam (2020, 29 juli). *Richtlijn Excited Delirium Syndroom*. Geraadpleegd via: <https://www.ggd.amsterdam.nl/forensische-geneesku/forensische/richtlijn-excited/>.

Het Parool (2019, 7 februari). *Man (31) bij DNB wilde mogelijk dood door politiekogel*. Geraadpleegd via: <https://www.parool.nl/nieuws/man-31-bij-dnb-wilde-mogelijk-dood-door-politiekogel~bdf6f8b5/>.

Jellinek (n.d.). *Alcohol- en drugsinfo*. Geraadpleegd via: <https://www.jellinek.nl/informatie-over-alcohol-drugs/drugs/overige-middelen/stimulerend-uppers/>.

Koekkoek, B. (2019). *De kwestie verwarde personen*. Amsterdam: Lannoo Campus.

Knops, L.B.C. (2017). Wetsvoorstel geweldsaanwending politieambtenaar. In: *Het Tijdschrift voor de Politie*, 79, 3, 15-17.

Kuin, M., Kriek, F., & Timmer, J. S. (2020). *Met gepast geweld: Politiegeweld in Nederland in 2016*. Den Haag: SDU.

Kuppens, J. & Ferwerda, H. (2019). *De politieaanpak van etnisch profileren in Amsterdam. Een onderzoek naar effecten, criteria en meetbare indicatoren*. Arnhem: Bureau Beke.

Nationale Politie (2018). *Personen met verward gedrag 2017*. Geraadpleegd via: www.politie.nl/wob/korpsstaf/2018-personen-met-verward-gedrag-2017.html.

NOS (2020, 29 juni). *Nieuwe registratie politiegeweld, ruim 14.000 incidenten vorig jaar*. Geraadpleegd via: <https://nos.nl/artikel/2338915-nieuwe-registratie-politiegeweld-ruim-14-000-incidenten-vorig-jaar>.

Parent, R. & Verdun-Jones, S. (1998). Victim-Precipitated Homicide: Police Use of Deadly Force in British Columbia. In: *Policing*, 21, 3.

Poels, M. (2019). *Verward in Flevoland. De personen achter de meldingen*. Utrecht: Onderzoeksbureau Care2Research.

Politiewet 2012 (2012, 12 juli). Geraadpleegd via: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0031788/2021-01-01>.

Rappert, B., Adang, O., Daillère, A., De Paepe, J., Dymond, A., Easton, M., & Skinner, S. (2020). *Police lethal force and accountability: monitoring deaths in Western Europe*. Chapel Hill: Oak Foundation USA.

Rijksrecherche. (n.d.). *Procedure na ernstige geweldsaanwending*. Geraadpleegd via: <https://www.rijksrecherche.nl/onderzoeken/ernstige-gewelds-aanwending-door-politiefunctionarissen/procedure-na-ernstige-geweldsaanwending>

RTLNieuws. (2020, 14 februari). *Nog single? Bekijk uit hoeveel vrijgezellen jij kunt kiezen*. Geraadpleegd via: www.rtlnieuws.nl/nieuws/artikel/5022491/single-hoeveel-vrijgezellen-zijn-er-dating.

Strömmer, E. M., Leith, W., Zeegers, M. P., & Freeman, M. D. (2020). The role of restraint in fatal excited delirium: A research synthesis and pooled analysis. In: *Forensic Science, Medicine and Pathology*, 16, 680-692.

The Royal College of Pathologist (2020). *Forensic science regulator guidance: The use of 'Excited Delirium' as a cause of death*.

Thoonen, E., Kubat, B., & Duijst, W. (2015). Deaths under the responsibility of the Dutch police: Lessons to be learned. In: *The Police Journal*, 88(2), 123-136.

Timmer, J. S., & Cozijn, V. M. (2016). *Geweld door politie*. In: M.C.A. Liem en Muller, E.R. (2016). *Geweld*. (pp. 297-322). Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer.

Tweede kamer der Staten-Generaal. *Kamerstukken II, 29628, nr. 934* (2020, 2 februari). Geraadpleegd via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29628-934.html>.

Tweede kamer der Staten-Generaal. *Kamerstukken II, 2019-2020, nr. 965* (2020, 5 augustus). Geraadpleegd via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-2019-965.html>.

Bijlagen

Bijlage 1 – Procedure Rijksrecherche na ernstige geweldsaanwending¹

Procedure

De politie is bevoegd om geweld te gebruiken om haar taak, de handhaving van de rechtsorde, uit te voeren. Het gebruikte geweld moet echter altijd in verhouding staan tot de ernst van de situatie en het misdrijf. Als hierdoor burgers ernstig of dodelijk gewond raken, start de Rijksrecherche een onderzoek.

Inschakelen Rijksrecherche

- Bij een geweldsincident neemt de hulpofficier van justitie contact op met de piketofficier van justitie van het betreffende arrondissementsparket met een verzoek om inzet Rijksrecherche.
- De piketofficier van justitie neemt contact op met de beleidspiket van de Rijksrecherche.
- De hulpofficier van justitie kan ook rechtstreeks contact opnemen met het Operationeel Centrum (OC) van de Landelijke Eenheid te Driebergen.
- Het Operationeel Centrum neemt vervolgens contact op met de beleidspakket van de Rijksrecherche.
- De beleidspiket van de Rijksrecherche maakt een afweging om wel/niet over te gaan tot inzet, waarbij de coördinerend officier van justitie-Rijksrecherche (COvJ-RR) wordt geconsulteerd of in kennis wordt gesteld.
- De beleidspiket van de Rijksrecherche stuurt piketrechercheurs van de Rijksrecherche ter plaatse om de eerste opvang en onderzoekshandelingen te verrichten.
- De piketrechercheurs overleggen met de OVDP en leggen de procedure uit aan de betrokken politiefunctionaris(sen).
- De piketrechercheurs overleggen op basis van hun eerste bevindingen met de piket/zaakofficier van justitie over de status van de betrokken politiefunctionaris(sen).
- Het onderzoek wordt op de eerstvolgende werkdag door de piketrechercheurs overgedragen aan een coördinator van het Team Spoedeisende Inzet (TSI) van de Rijksrecherche, die zorgt dat het onderzoek wordt voortgezet.

i. Rijksrecherche, n.d.

- Het uitgangspunt is dat de politiefunctionaris, die geschoten heeft, binnen 24 uur wordt gehoord.
- Vervolgens worden de verhoren gepland. Er wordt gedurende het onderzoek regelmatig overleg gevoerd met het Openbaar Ministerie. In het kader van de objectiviteit mag de officier van justitie geen gebiedsgebonden officier zijn van het gebied waar het incident zich afspeelde.
- Het gehele onderzoek wordt gedaan door de Rijksrecherche en vindt plaats onder verantwoordelijkheid van het Openbaar Ministerie, waarbij wordt bewaakt dat medewerkers van ondersteunende diensten geen directe relatie hebben met de betrokken politiefunctionarissen. Zo wordt onder andere de forensische opsporing van een andere politie-eenheid gestuurd, wordt bepaald hoeveel mensen er nodig zijn voor het onderzoek, wordt bekeken of er buurtonderzoek moet plaatsvinden, etc.

Het opsporingsonderzoek

- Vaak wordt de plaats delict (PD) door middel van forensische visualisatie digitaal vastgelegd. Dat gebeurt door een speciale afdeling van de Landelijke Eenheid, die gespecialiseerd is in 360 graden fotografie (panoramafoto's) en het digitaal vastleggen van de sporen. Op die manier kan tot in lengte der dagen de plaats delict (virtueel) bekeken worden en kan eventueel een digitale reconstructie plaatsvinden.
- Door specialisten van de Rijksrecherche kan een netwerkonderzoek worden verricht, denk hierbij aan sociale media en het opsporen van camera-beelden.
- Na het schietincident worden alle betrokkenen verhoord. Met betrekking tot de vastgelegde sporen wordt een zogenaamd FIT-gesprek gevoerd. Dit is een forensische intake met het Nederlands Forensisch Instituut of de forensische opsporing van de politie, de zaakofficier van justitie en de rijksrechercheurs. In dit gesprek wordt besloten welke sporen wel en niet onderzocht worden. In het geval van een overlijden wordt altijd sectie gedaan. Soms worden er bijzondere opsporingsmethoden ingezet, zoals doorzoeking van een woning of telecommunicatieonderzoek.
- Bij complexe zaken is soms (video)reconstructie nodig. Er zijn dan onduidelijkheden over wat er precies heeft plaats gevonden. Het incident wordt veelal onder verantwoordelijkheid van de rechter-commissaris nagespeeld en de betrokkenen worden door een deskundige op de (evt. nagebouwde) plaats delict geïnterviewd. De rechter-commissaris, officier van justitie,

betrokken advocaten en soms het slachtoffer of diens nabestaanden zijn hierbij aanwezig. Alles wordt op video vastgelegd.

Het vervolg

- Als het onderzoek is afgerond gaat het dossier naar de officier van justitie die verantwoordelijk is voor de beslissing over de rechtmatigheid van het geweld. De hoofdofficier van justitie laat zich daarbij adviseren door de Adviescommissie politieel vuurwapengebruik. Dit advies is overigens niet bindend maar kan wel bijdragen tot een uniforme afhandeling van zaken.
- In sommige gevallen is er (aanvullend) onderzoek nodig van het NFI. Dit kan invloed hebben op de doorlooptijd van het onderzoek. Afhankelijk van de complexiteit en de uitkomsten van het forensisch onderzoek kan het Rijksrecherche-onderzoek langer duren.

Bijlage 2 – Analysemodel Rijksrecherchedossiers

A. DOSSIERGEVENS

1. Volgnummer
2. Naam onderzoek
3. Onderzoeker

B. BASISKENMERKEN INCIDENT

1. Plaats incident
2. Datum incident
3. Tijdstip incident
4. Moment van de dag tijdens incident en zicht: licht, schemer, donker, daglicht, kunstlicht
5. Type locatie incident: openbare ruimte, politiebureau, politiecel, etc.
6. Datum overlijden slachtoffer

C. BASISKENMERKEN SLACHTOFFER

1. Geslacht
2. Leeftijd
3. Culturele kenmerken (nationaliteit, geboorteplaats, etniciteit, huidskleur, beheersing Nederlandse taal)
4. Familiekenmerken
5. Woon- en leefsituatie (feitelijk en situationele schets)

D. ACHTERGROND EN PROBLEMATIEK SLACHTOFFER

1. Woon- leef en gezinsproblematiek (actueel en ontwikkeling)
2. Psychische en psychiatrische problematiek (actueel en ontwikkeling)
3. Gedragsproblematiek (actueel en ontwikkeling)
4. Lichamelijke problematiek (actueel en ontwikkeling)
5. Verslavingsproblematiek (actueel en ontwikkeling)
6. Financiële problematiek (actueel en ontwikkeling)
7. Omstandigheden/toestand slachtoffer ttv incident (gedrag en middelengebruik)
8. Contacten met hulp- of zorgverleners (actueel en ontwikkeling)
9. Overige slachtofferinformatie (opleiding, postuur, afwezigheid problematiek, ...)

E. CONTEXT VAN HET INCIDENT

1. Beschrijving gebeurtenis (aanloop, verloop en afloop)
2. Reden politieoptreden: incident (melding, surveillance), actie (aanhouding, inval), delict/overtreding
3. Omschrijving incident, actie of delict/overtreding
4. Reactie van slachtoffer op politie (gedrag, actie, ...)
5. Aanleiding politiegeweld: gevaarstelling, gewapend, geweld, psychisch verward, onder invloed etc.
6. Eventuele derden (aanwezigheid omstanders, type omstanders, rol, escalierend, de-escalerend)

F. GEWELDSMIDDELEN EN -HANDELINGEN

1. Toegepaste geweldsmiddelen en -handelingen (vuurwapen, wapenstok, pepperspray, controletechnieken, hond, slaan, schoppen, naar de grond werken, ...)
2. In geval van vuurwapengebruik: aanhoudingsvuur, noodweervuur of ongewild c.q. waarschuwingsschot
3. Intensiteit geweldshandelingen: aantal schoten etc.

G. GEVOLGEN INCIDENT

1. Aard en ernst letsel en verwondingen
2. Acties na incident (ziekenhuis, arts ter plaatse, reanimatie, ...)
3. Moment van overlijden: tijdens, direct na, later
4. Plaats van overlijden (openbare ruimte, politiecel, politiebus, ...)
5. Vastgestelde doodsoorzaak (toxicologisch onderzoek)

H. ONTBREKENDE INFORMATIE

1. Aanvullende vragen voor de familierechercheur
2. Overige ontbrekende informatie

I. POLITIECONTACTEN BVH-ANALYSE

1. Maatschappelijke klasse: datum/tijdstip/rol (verdachte, betrokkene, aangever (melder), getuige)
2. Per casus drie jaar terug opvragen, dag van overlijden is referentie

Bijlage 3 – Vragenformulier familierechercheurs

A. DOSSIERGEVENS

1. Volgnummer
2. Naam onderzoek
3. Datum incident

B. ACHTERGROND SLACHTOFFER

Vragen over de achtergrond van het slachtoffer

1. Wat is de culturele achtergrond van het slachtoffer? (huidskleur, etniciteit/migratieachtergrond, beheersing Nederlandse taal en nationaliteit ouders)
2. Wat is er bekend over zijn of haar familie? (o.a. gezinssamenstelling, scheiding)
3. Wat was de woon- en leefsituatie van het slachtoffer? (o.a. eigen woning, begeleid wonen, dakloos)
4. Wat is er bekend over de school- of werksituatie van het slachtoffer? (studerend, type werk, uitkering)

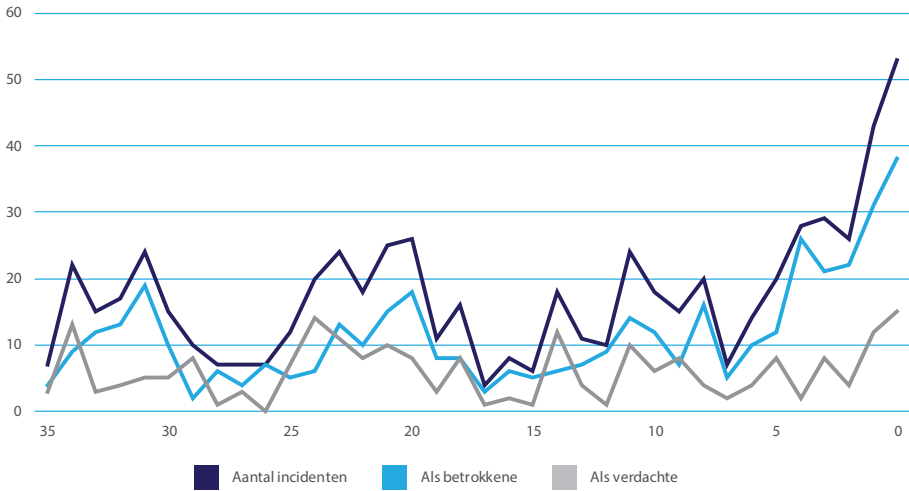
C. PROBLEMATIEK EN HULPVERLENING

Vragen over problemen van en hulpverlening aan het slachtoffer

1. Was er sprake van woon- leef en/of relationele of gezinsproblematiek?
2. Zo ja, wat speelde er en hoe zich dit heeft ontwikkeld tot het moment van het incident?
3. Was er sprake van psychische en/of psychiatrische problematiek?
4. Zo ja, wat speelde er en hoe zich dit heeft ontwikkeld tot het moment van het incident?
5. Was er sprake van gedragsproblematiek?
6. Zo ja, wat speelde er en hoe zich dit heeft ontwikkeld tot het moment van het incident?
7. Was er sprake van lichamelijke problematiek?
8. Zo ja, wat speelde er en hoe zich dit heeft ontwikkeld tot het moment van het incident?
9. Was er sprake van verslavingsproblematiek?
10. Zo ja, wat speelde er en hoe zich dit heeft ontwikkeld tot het moment van het incident?
11. Was er sprake van financiële problematiek?

12. Zo ja, wat speelde er en hoe zich dit heeft ontwikkeld tot het moment van het incident?
13. Waren er bijzonderheden in het gedrag en/of de toestand van het slachtoffer kort voor of ten tijde van het incident? Denk aan middelengebruik, uithuisplaatsing etc.
14. Zo ja, wat speelde er?
15. Had het slachtoffer contacten met hulp- of zorgverleners?
16. Zo ja, voor welke problematiek, wat hield de hulpverlening in en hoe heeft deze zich ontwikkeld?
17. Is er nog overige informatie over het slachtoffer vermeldenswaardig? (denk aan opleiding, postuur, afwezigheid problematiek, ...)

Bijlage 4 – Het aantal incidenten in de maanden voor het fatale politie-incident, opgedeeld naar verdachte en betrokkene

Bijlage 5 – De operationalisatie van achterliggende problematiek en verward gedrag

In dit onderzoek hebben we gekeken naar de mogelijke aanwezigheid van achterliggende problematiek bij slachtoffers van fatale politie-incidenten. Tevens is gekeken of de slachtoffers ten tijde van het incident verward gedrag laten zien. Aangezien problematiek en verward gedrag geen vaste definitie kennen, hebben we deze concepten geoperationaliseerd. In deze bijlage presenteren we onze operationalisatie van problematiek en verward gedrag, zodat duidelijk is welke gedragingen en indicatoren we scharen onder problematiek of verward gedrag.

Woon- en leefproblematiek

Wanneer één van de volgende indicatoren in het rijksrecherchedossier of in de informatie van de familierechercheur van het slachtoffer voorkomen, is dit geschaard onder woon- en leefproblematiek:

- Dakloosheid
- Het wonen op wisselende adressen
- Het hebben van een vervuild en verwaarloosd huis
- Slachtofferschap van problematische en/of gewelddadige relaties
- Uithuisgeplaatste kinderen
- Het hebben van een vechtscheiding

Het doorlopen van een asielprocedure en het wonen in een ggz-instelling zijn niet meegenomen als indicaties voor woon- en leefproblematiek.

Psychische problematiek

Wanneer één van de volgende indicatoren in het rijksrecherchedossier of in de informatie van de familierechercheur van het slachtoffer voorkomen, is dit geschaard onder psychische problematiek:

- Indicaties vanuit de directe omgeving, GGZ, hulpverlening en/of huisarts dat er sprake is van psychische problematiek
- Medicijngebruik dat gericht is op psychische problematiek

Gedragsproblematiek

Wanneer één van de volgende indicatoren in het rijksrecherchedossier of in de informatie van de familierechercheur van het slachtoffer voorkomen, is dit geschaard onder gedragsproblematiek:

- Wanneer er sprake is van antisociaal en agressief gedrag
- Hieronder valt: overlastgevend gedrag (bijvoorbeeld schreeuwen en het hebben van een ontbloot bovenlijf) en fysiek geweld (bijvoorbeeld huiselijk geweld)
- Indicaties vanuit directe omgeving en/of professionals

Problematisch middelengebruik

Wanneer de volgende indicator in het rijksrecherchedossier of in de informatie van de familierechercheur van het slachtoffer voorkomt, is dit geschaard onder problematisch middelengebruik: indicaties vanuit directe omgeving en/of professionals

Financiële problematiek

Wanneer één van de volgende indicatoren in het rijksrecherchedossier of in de informatie van de familierechercheur van het slachtoffer voorkomt, is dit geschaard onder financiële problematiek:

- Het hebben van schulden
- De aanwezigheid van schuldeisers, schuldsanering en/of bewindspersoon

Contact met hulpverlening

Wanneer de volgende indicator in het rijksrecherchedossier of in de informatie van de familierechercheur van het slachtoffer voorkomt, is dit geschaard onder eerder contact met hulpverlening

- Hulpverlening op alle gebieden (woon en leef, psychisch, geweld, problematisch middelengebruik), behalve lichamelijke problematiek

Verward gedrag ten tijde van het incident

Wanneer de volgende indicatoren in het rijksrecherchedossier of in de informatie van de familierechercheur van het slachtoffer voorkomen, is dit geschaard onder verward gedrag ten tijde van het incident:

- Wanneer betrokkenen (politie en getuigen) het gedrag als verward benoemen
- Wanneer het slachtoffer ten tijde van het incident zelfmoord pleegt

Bijlage 6 – Toelichting incidentcategorieën in BVH

Vermogensincidenten

- A10 Diefstal uit/vanaf personenauto
- A12 Diefstal uit/vanaf andere vervoermiddelen
- A20 Gekwalificeerde diefstal in/uit woning
- A23 Gekwalificeerde diefstal in/uit bedrijf/kantoor
- A27 Gekwalificeerde diefstal in/uit andere gebouwen
- A32 Diefstal in/uit bedrijf/kantoor (niet gekwalificeerd)
- A50 Winkeldiefstal
- A70 Diefstal personenauto
- A80 Verduistering (eventueel in dienstbetrekking)
- A81 Heling
- A82 Chantage/afpersing
- A90 Overige (eenvoudige) diefstal
- A95 Overige gekwalificeerd diefstal
- B10 Diefstal met geweld uit/vanaf personenauto
- B70 Straatroof
- B73 Overval op overige objecten
- B95 Overige diefstallen met geweld
- F614 Fraude met betaalproducten
- F620 Overige horizontale fraude
- F621 Uitkeringsfraude
- F622 Verzekeringsfraude of assurantiefraude
- F631 Krediet-, hypotheek- en depotfraude
- F636 Fraude met online handel
- F94 Witwassen

Vernielingen en incidenten openbare orde

- C10 Vernieling van/aan auto
- C20 Vernieling van/aan openbaar vervoer/abri
- C40 Vernieling overige objecten
- E20 Loos inbraak-/overvalalarm
- E22 Overige loos alarm
- E30 Ongeval/onwel persoon

- E31 Brand (geen brandstichting)
- E33 Overlast door verward/overspannen persoon
- E35 Melding overlast jeugd
- E38 Overlast in verband met alcohol/drugs
- E391 Overlast stalker (zonder vervolg)
- E392 Overlast prostitutie
- E81 Loslopend dier
- E82 Gevaarlijke hond
- E83 Overige meldingen betreffende dieren
- F0010 Overtreding APV
- F010 Openbare dronkenschap
- F10 Overige delicten openbare orde
- F11 Openlijke geweldpleging tegen goederen
- F12 Openlijke geweldpleging tegen personen
- F13 Brandstichting
- F15 Huisvredebreuk
- F17 Wederspanningheid (verzet)
- F18 Niet voldoen aan bevel/vordering
- F19 Overige misdrijven tegen het openbaar gezag

Geweldsincidenten

- E11 Vechtpartij (zonder vervolg)
- E12 Burenruzie (zonder vervolg)
- E13 Huiselijke twist (zonder vervolg)
- E14 Poging tot zelfdoding
- E15 Steekpartij (zonder vervolg)
- E16 Ruzie/twist (zonder vervolg)
- F51 Belediging
- F530 Bedreiging
- F531 Overige misdrijven tegen de persoonlijke vrijheid
- F532 Gijzeling/ontvoering
- F533 Stalking
- F540 Doodslag/moord
- F550 Eenvoudige mishandeling
- F551 Zware mishandeling

Seksuele incidenten

- F521 Verkrachting
- F522 Aanranding
- F523 Overige zedenmisdrijven
- F527 Seksueel misbruik kinderen (geen incest)
- F529 Overige meldingen zeden

Verkeersincidenten

- D10 Verkeersongeval met uitsluitend materiele schade
- D11 Verkeersongeval met letsel
- D12 Verkeersongeval met dodelijke afloop
- D13 Verlaten plaats na verkeersongeval
- D20 Rijden onder invloed drugs/geneesmiddelen al dan niet in combinatie met alcohol
- D21 Rijden onder invloed (uitsluitend alcohol)
- D23 Weigeren ademanalyse
- D24 Weigeren bloedproef
- D26 Aanstalten maken rijden onder invloed
- D27 Verdenking rijden onder invloed
- D30 Invorderen rijbewijs
- D33 WOK-melding
- D41 Rijden terwijl rijbewijs is ingevorderd
- D42 Rijden tijdens ontzegging rijbevoegdheid
- D43 Rijden zonder rijbewijs
- D51 Vals kenteken/valse kentekenplaten
- D52 Overig verkeersmisdrijf
- D601 Snelheidsovertreding RVV90
- D603 Overige overtredingen RVV90
- D614 Niet voldoen aan inrichtingseis
- D615 Overige overtreding regeling voertuigen
- D62 Verkeersovertreding WVV (overige)
- D631 Aansprakelijkheidsverzekering motorrijtuigen
- D633 Handhaving verkeersvoorschriften WAHV
- D636 Goederenvervoer
- D637 Personenvervoer
- D64 Verkeersovertreding kentekenreglement
- D70 Agressief/onveilig rijgedrag
- D72 Overige verkeerszaken

- D73 Parkeerproblemen
- D74 Verkeersstremming
- D91 Onderzoek ongevallendienst

Drugsincidenten

- F40 Bezit harddrugs (lijst I)
- F41 Bezit softdrugs (lijst II)
- F42 Handel e.d. harddrugs (lijst I)
- F43 Handel e.d. softdrugs (lijst II)
- F45 Vervaardigen softdrugs (lijst II)
- F46 Aantreffen drugs (geen verdachte)

Wapenincidenten

- E10 Schietpartij (zonder vervolg)
- F70 Bezit vuurwapens
- F72 Bezit overige wapens
- F74 In bewaring geven wapen

Overige incidenten

- E00 Begeleiding evenement
- E01 Begeleiding manifestatie
- E02 Begeleiding demonstratie
- E04 Bewaking objecten
- E40 Afhandeling overige meldingen
- E45 Gevarenclassificatie
- E46 Meld Misdaad Anoniem (MMA)
- E50 Assistentie brandweer (geen brand)

Verschenen in de Bekereeks

2008

Ambtscriminaliteit aangegeven?

Een onderzoek naar het opvolgen van en kennis over de wettelijke verplichting tot aangifte van artikel 162 Sv misdrijven

Verborgene problemen

Een onderzoek naar (de aanpak van) criminaliteit onder Antillianen in Nederland

Bont en Blauw

Een onderzoek naar de strafrechtelijke behandeling van geweldszaken tegen politieambtenaren en de bejegening van slachtoffers daarvan door de politie en het openbaar ministerie

Uitstel van behandeling?

Een verkennend onderzoek naar TBS-gestelden met en zonder een combinatievonnis en de mogelijke effecten van detentie

2009

Huwelijksdwang: Een verbintenis voor het leven?

Een verkenning van de aard en aanpak van gedwongen huwelijken in Nederland

Inpakken niet nodig

Een profiel van straatrovers en straatrovers in Almere

Back on Track?

Een evaluatieonderzoek naar de onthemende projecten van de Bijzondere Jeugdbijstand in Vlaanderen

CoVa volgens plan?

Een vooronderzoek naar de mogelijkheden en reikwijdte van een effectonderzoek van de cognitieve vaardigheidstraining

Achter de schermen

Een verkennend onderzoek naar downloaders van kinderporno

2010

Tot de dood ons scheidt

Een onderzoek naar de omvang en kenmerken van moord en doodslag in huiselijke kring

Kwetsbaar beroep

Een onderzoek naar de prostitutiebranche in Amsterdam

Cameratoezicht in beweging

Ervaringen met nieuwe vormen van cameratoezicht bij de Nederlandse politie

2011

Los van drank

Procesevaluatie Haltafdoening Alcohol

Lastige verhalen

Een exploratief onderzoek naar valse aangiften van zedenmisdriven door meisjes van 12-18 jaar

Wapenfeiten

Een onderzoek naar overvallen en overvallers in Nijmegen

Snelle jongens

Een onderzoek naar drugsrunners en daaraan gerelateerde problematiek in Limburg-Zuid

2012

De schade hersteld?

Een onderzoek naar herstelbemiddeling bij jeugdige delinquenten in Vlaanderen

Onder Controle?

Een procesevaluatie van de gedragsinterventie 'Korte Leefstijltraining voor verslaafde justitiabelen'

Planmatig en flexibel

Procesevaluatie gedragsinterventie CoVa+

Oosterse Teelt

Vietnamezen in de hennepeteelt

Dierenwelzijn in het vizier

De aard en omvang van dierenwelzijnszaken en de stand van zaken van de handhaving van de regelgeving op dat gebied in Nederland

2013

Over leven na de moord

De gevolgen van moord en doodslag voor de nabestaanden van de slachtoffers en de ondersteuning door Slachtofferhulp Nederland

Met scherp schieten

Een onderzoek naar een aantal veiligheidsrisico's met betrekking tot de schietsport in Nederland

Georganiseerde voertuigcriminaliteit in Nederland

Een beeld van de omvang, kenmerken, werkwijzen en aanpak anno 2013

Het warme bad en de koude douche

Een onderzoek naar misstanden in nieuwe religieuze bewegingen en de toereikendheid van het instrumentarium voor recht en zorg

2014

Portretten van notoire ordeverstoorders

Kenmerken en achtergronden van notoire ordeverstoorders binnen het voetbal

Gelegenheidsordeverstoorders?

Analyse van rondom grootschalige rellen aangehouden verdachten

Ondergaan of ondernemen

Ontwikkelingen in de aard en aanpak van afpersing van het bedrijfsleven

Raak geschoten?

Een onderzoek naar de werking van maatregelen tegen geweld en overlast rondom het betaald voetbal

Doordringen of doordrinken

Effectevaluatie Halt-straft Alcohol

Prostitutie in Nederlandse gemeenten

Een onderzoek naar aard en omvang, beleid, toezicht en handhaving in 2014

2015

Aangifte onder nummer

Implementatie, toepassing en eerste resultaten van de nieuwe regeling 'Aangifte onder nummer'

Papier en werkelijkheid

Een hypothesevormend onderzoek naar de invloed van registratie-effecten op de omvang van de geregistreerde jeugdcriminaliteit

Grensoverschrijdend slachtofferschap

Een inventarisatie van aard, omvang en aandachtspunten in verband met de effectuering van slachtofferrechten

2016

Dieren Verboden

De toepassing van het houdverbod als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke straf

Kijk op jeugdcriminaliteit

Handvatten voor het opstellen van een periodieke trendrapportage jeugd- en jongerencriminaliteit en een overzicht van veelbelovende aanpakken

Stijging meldingen verwarde personen in de regio Rotterdam

Een onderzoek naar mogelijke verklaringen en wenselijke oplossingen

Missen we iets?

Een gebiedsanalyse in Rotterdam naar de omvang en aanpak van de jeugdcriminaliteit en eventuele 'witte vlekken' in dat beeld

De draad weer oppakken

Een follow-up onderzoek onder nabestaanden van slachtoffers van levensdelicten

Hoe lopen de hazen?

De stand van zaken in de aanpak van dierenmishandeling en dierenverwaarlozing

Focus op heling

Een onderzoek naar het functioneren van de helingmarkt, het beleid tegen en de gevolgen van heling

Van cijfers naar interpretatie

Een duiding van de kwantitatieve ontwikkelingen van de jeugdcriminaliteit

Wie is het slachtoffer?

Kenmerken van de doelgroep van het Schadefonds Geweldsmisdrijven en strategieën voor een beter doelgroepbereik

Radicalisering in de gemeente Arnhem

Resultaten van onderzoek onder mentoren, welzijnswerkers en jongeren

2017

Duiding van problematisch jeugdgroepgedrag

Een theoretische verkenning en een praktische handreiking voor het veld

Prostitutie in beeld gebracht

Een onderzoek naar aard en omvang van zichtbare en onzichtbare prostitutie in Arnhem

De achterblijvers

Een evaluatie van het maatwerk voor achterblijvers van vermiste personen

2018

Realiteit of registratie-effect?

De invloed van registratie-effecten op de daling van de geregistreerde jeugdcriminaliteit

Links-extremisme in beeld

Een verkennend onderzoek naar links-extremistische groeperingen in Nederland

Na het beslag

Een onderzoek naar door RVO inbeslaggenomen voorwerpen onderdeel Natuur en de afhandeling daarvan

Slachtoffers zoeken en vinden

Een onderzoek naar het werk van de kinderpornorechercheurs

Straatprostitutie in Nijmegen

Een evaluatie van de tippelzone en huiskamer aan de Nieuwe Marktsstraat in Nijmegen

Opschakelen

Onderzoek naar ongewenste gedragingen in de wielersport

Betonrot

Een kwalitatief onderzoek naar het fenomeen ondermijnende criminaliteit in Brabant-Zeeland, de effecten van en richtingen voor de overheidsaanpak

2019

Hoog-risico honden, een bijtend probleem?

Een fenomeenonderzoek naar bijtincidenten en hondengevechten

De politieaanpak van etnisch profileren in Amsterdam

Een onderzoek naar effecten, criteria en meetbare indicatoren

Zo ziek als een hond?

Gezondheids- en socialisatieproblemen bij puppy's in Nederland in relatie tot de herkomst

Minderjarige slachtoffers van zedenmisdrijven gehoord

Een kwalitatief onderzoek naar de verhoorpraktijk

Downloaders van kinderporno;

een literatuuronderzoek

Criminelen achter het stuur

Aard en omvang van het gebruik van huurmotorvoertuigen voor criminele activiteiten

Asielzoekers in het gareel?

Plan-, proces en effectevaluatie werking extra begeleiding- en toezichtlocaties

2020

Afspraak is afspraak?

Evaluatie van de eenduidige landelijke afspraken rondom opsporing en vervolging van geweld tegen werknemers met een publieke taak

Panden met een luchtje

Een inventarisatie van aanpakken om verhuur van panden voor criminele doeleinden tegen te gaan

Ondermijning op en rond luchthaven Schiphol

Black Box?

Een onderzoek naar opslagboxen in relatie tot criminaliteit: fenomeen en aanpak

Fietsdiefstal in Nederland

Van fenomeen naar aanpak

Sterk spul

Aard, omvang en ernst van de dopinghandel in Nederland

Voor de verandering

Een exploratief onderzoek naar pogingen tot het veranderen van seksuele gerichtheid en genderidentiteit in Nederland

2021

Werken aan werk

Een evaluatie van penitentiare arbeid

Medische missers

De gevolgen en nasleep van medische incidenten en ervaringen met de ondersteuning van de gedupeerden door het Casemanagement Medische Incidenten

Jeugdproblematiek in Zwolle

Een onderzoek naar de omvang, aard en aanpak

Misdrijven in kinderschoenen

Een onderzoek naar de aanpak van 12- en 13-jarige misdrijfverdachten binnen en buiten het strafrecht

Misdaadcarrières voorkomen en doorbreken

Van analyse van het netwerk naar aanpak

Taxi

Malafide activiteiten en (ondermijnende) criminaliteit in de Amsterdamse taxibranche

Monitor leefbaarheid volkstuinen Rotterdam

Van beeld naar suggesties voor de aanpak

Van inzicht naar aanpak

Een onderzoek naar ondermijning in de amateursport in de regio Rotterdam

2022

Grenzeloos!?

Een verkennend onderzoek naar het instrumentarium in relatie tot (veroordeelde) plegers van transnationaal seksueel kindermisbruik

Voor meer informatie over uitgaven in deze reeks: bureaubeke.nl.

Jaarlijks overlijden er circa tien mensen binnen de context van een optreden door de politie, bijvoorbeeld tijdens een aanhouding, na een achtervolging of in een politiecel. Deze zogenaamde 'fatale politie-incidenten' zorgen regelmatig voor maatschappelijke discussie als het gaat om de rol van het slachtoffer en de rol van de politie tijdens het incident.

Tot op heden is nagenoeg geen onderzoek naar slachtoffers van fatale politie-incidenten uitgevoerd. Het gaat dan om onderzoek naar de achtergronden van de slachtoffers en de toestand waarin slachtoffers op de dag van het incident verkeren. In opdracht van de Nationale Politie en de Rijksrecherche is onderzoek verricht naar alle door de Rijksrecherche afgesloten zaken met betrekking tot fatale incidenten in de periode 2016-2020.

Voor u ligt het resultaat van het onderzoek. De kern van de onderzoeksmethodiek bestaat uit het systematisch analyseren van Rijksrecherche-dossiers, het stellen van aanvullende vragen aan familierechercheurs en het analyseren van politieregistraties die op naam van de slachtoffers staan. Het onderzoek heeft in meerdere opzichten een 'uniek' karakter; ten eerste vanwege het gegeven dat dergelijk dossieronderzoek naar fatale incidenten nog nooit eerder is verricht. Ten tweede omdat het een zeer specifieke groep slachtoffers betreft die niet vergelijkbaar is met andere groepen slachtoffers.

Het onderzoek leidt tot voor de politie en andere hulpverleners relevante inzichten in de achtergrond van slachtoffers van fatale politie-incidenten in de periode 2016-2020 en de omstandigheden waaronder zij overlijden. Deze inzichten kunnen vervolgens dienen als eerste aanzet voor verdere stappen richting het vroegtijdig signaleren en voor alle betrokkenen veilig afhandelen van dergelijke fatale incidenten.

ISBN 978-94-92255-56-3

9 789492 255563 >